

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární a preprimární edukace

Vady řeči a jejich náprava u dětí předškolního věku

Bakalářská práce

Autor: Mgr. Ivana Horáčková

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

Vedoucí práce: PhDr. Petra Bendová, Ph.D.

Hradec Králové

2016

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Pedagogická fakulta
Akademický rok: **2015/2016**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: **Ivana Horáčková**
Osobní číslo: **P13842**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Název tématu: **Vady řeči a jejich náprava u dětí předškolního věku**
Zadávající katedra: **Ústav primární a preprimární pedagogiky**

Zásady pro vypracování:

Cílem teoretické části bakalářské práce je popsat vývoj řeči u dětí předškolního věku, dále pak definovat a charakterizovat vývojové vady řeči, jež se nejčastěji objevují u dětí předškolního věku. Vymežit možnosti terapeutické podpory dětí předškolního věku ve vztahu k eliminaci výskytu vad řeči u této věkové kategorie. Cílem praktické části bakalářské práce je popsat možnosti realizace logopedické intervence u skupiny předškolních dětí ve vybrané MŠ a na základě přímé práce s dětmi s NKS pak vyhodnotit jejich individuální pokroky, a to v kontextu realizace individuální logopedické péče orientované do prostředí vybrané MŠ. Metody: případová studie, aktivní pozorování, analýza dokumentů.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina. ŠMARDOVÁ, Vlasta (2007) *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1829-0.

DVOŘÁK, Josef (1998) *Logopedický slovník: terminologický a výkladový*. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum.

KLENKOVÁ, Jiřina (2006) *Logopedie*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1110-9.

KUTÁLKOVÁ, Dana a kol. (1999) *Dyslalie: metodika reedukace*. Praha:Septima. ISBN 978-80-7216-100-8

LECHTA, Viktor (2005) *Terapie narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-961-5.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Petra Bendová, Ph.D.**
Ústav primární a preprimární edukace

Oponent bakalářské práce: **PhDr. Pavel Zíkl, Ph.D.**

Datum zadání bakalářské práce: 27.11.2014

Datum odevzdání bakalářské práce: 6.6.2016

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

PhDr. Pavel Zíkl, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucí bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 6.6.2016

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala své vedoucí bakalářské práce, paní PhDr. Petře Bendové, Ph.D., za její odborné vedení, podporu a cenné rady při realizaci mé bakalářské práce.

Anotace

HORÁČKOVÁ, Ivana. *Vady řeči a jejich náprava u dětí předškolního věku*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 70 s. Bakalářská práce

Teoretická část bakalářské práce popisuje vývoj řeči u předškolních dětí, definuje a charakterizuje vývojové vady řeči, jež se nejčastěji objevují u dětí předškolního věku. Dále práce vymezuje možnosti terapeutické podpory dětí předškolního věku ve vztahu k eliminaci výskytu vad řeči u této věkové kategorie.

V praktické části bakalářské práce jsou popsány možnosti realizace logopedické intervence u skupiny předškolních dětí ve vybrané MŠ. Na základě přímé práce s dětmi s NKS jsou vyhodnoceny jejich individuální pokroky a to v kontextu realizace individuální logopedické péče orientované do prostředí vybrané MŠ.

Klíčová slova: dítě, řeč, předškolní věk, logopedická intervence

Annotation

HORÁČKOVÁ, Ivana. *Preschool children's speech defects and their correction*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2016. 70 pp. Bachelor Degree Thesis.

The theoretical part of the thesis describes the development of speech of preschool children, defines and characterizes the developmental defects of speech, which appear most often at children of preschool age. The work also defines the possibility of therapeutic support for children of preschool age in relation to the elimination of defects of speech in this age category.

The practical part of the thesis describes the possibilities of speech therapy intervention at the group of preschool children in the kindergarten. On the basis of direct work with children with the impaired communication skills their individual progress is evaluated in the context of implementation of individual speech therapy care oriented to the environment of particular kindergartens.

Keywords: child, language, preschool age, speech intervention

Obsah

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	9
1 ŘEČ	10
2 VÝVOJ ŘEČI	12
2.1 Předřečové období.....	12
2.2 Vlastní vývoj řeči	13
2.3 Jazykové roviny v ontogenezi dětské řeči.....	15
2.3.1 Rovina foneticko - fonologická.....	15
2.3.2 Rovina morfologicko - syntaktická.....	16
2.3.3 Rovina lexikálně - sémantická	16
2.3.4 Rovina pragmatická	18
3 CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH VÝVOJOVÝCH VAD ŘEČI	19
3.1 Dyslalie	19
3.2 Opožděný vývoj řeči	22
3.3 Vývojová dysfázie.....	23
3.4 Kocktavost - balbuties a breptavost – tumultus sermonis.....	24
3.5 Huhňavost - rhinolalie, patolalie	26
3.6 Další vývojové poruchy řeči	27
3.6.1 Vývojová dysartrie	27
3.6.2 Mutismus.....	27
4 VYMEZENÍ MOŽNOSTÍ LOGOPEDICKÉ TERAPEUTICKÉ PODPORY U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	28
II. PRAKTICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	31
5 MOŽNOSTI REALIZACE LOGOPEDICKÉ INTERVENCE V MŠ	32
5.1 Vymezení cílů praktické části bakalářské práce	32
5.1 Charakteristika místa výzkumného šetření	32
5.2 Charakteristika výzkumného vzorku.....	33
5.3 Popis metodologie praktické části bakalářské práce	33

6 PŘÍPADOVÉ STUDIE	35
Kazuistika č.1 - Lukáš, 6,1 let.....	35
Kazuistika č.2 - Štěpán, 5,5 let.....	39
Kazuistika č.3 - Johana, 5,3 let	44
Kazuistika č. 4 - Šimon, 5,8 let	48
Kazuistika č. 5 - Marie, 6,8 let	52
7 VÝSTUPY Z PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ	58
8 ZHODNOCENÍ NAPLNĚNÍ CÍLŮ PRAKTICKÉ ČÁSTI BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	63
ZÁVĚR.....	65
SEZNAM ODBORNÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	67
III. PŘÍLOHY	71

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce jsou vady řeči a jejich náprava u dětí předškolního věku. Děti s problémy s vývojem řeči a vadami řeči stále přibývá, přitom řeč a komunikace je v lidském životě velmi důležitá a potřebná. Díky ní navazujeme nové vztahy, uplatňujeme se v kolektivu, vyjadřujeme své pocity a potřeby. Dobré komunikační schopnosti jsou stále častěji vyžadovány ve škole i v zaměstnání. Je proto důležité se této problematice věnovat a snažit se tento trend zvrátit. Přispět k správnému rozvoji komunikačních schopností může především osvícenost rodičů a kvalitní rozvoj dětské řeči. Správnému rozvoji mohou napomoci zejména logopedické chvílky a celkově logopedická prevence v rámci mateřských škol.

Téma této práce jsem zvolila především z důvodu jeho aktuálnosti. Jako učitelka v mateřské škole se často setkávám s dětmi s narušenou komunikační schopností. Právě předškolní věk je pro rozvoj řeči zásadní. Při špatném nebo opožděném vývoji řeči je velmi důležité včasné započítí logopedické intervence. O logopedickou péči jsem se zajímala již delší dobu. K práci na tomto tématu mě inspirovalo zejména absolvování kurzu logopedického asistenta. Při psaní této práce jsem pak vycházela z dostupné odborné literatury a zejména z praktických zkušeností získaných při práci v mateřské škole.

Z hlediska obsahové struktury je bakalářská práce rozdělena na dvě základní části, teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části bakalářské práce je popsat vývoj řeči u dětí předškolního věku, dále pak definovat a charakterizovat vývojové vady řeči, jež se nejčastěji objevují u dětí předškolního věku. Vymezit možnosti terapeutické podpory dětí předškolního věku ve vztahu k eliminaci výskytu vad řeči u této věkové kategorie. K vypracování této části bakalářské práce jsem zvolila metodu analýzy dokumentů.

Cílem praktické části bakalářské práce je popsat možnosti realizace logopedické intervence u skupiny předškolních dětí ve vybrané MŠ a na základě přímé práce s dětmi s narušenou komunikační schopností pak vyhodnotit jejich individuální pokroky. V každé případové studii bude uvedena základní kazuistika dítěte a metody přímé práce na rozvoji komunikačních schopností dětí.

I. TEORETICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

1 ŘEČ

Řeč je pro lidský život velmi důležitá. „*Řeč je dorozumivacím prostředkem člověka s člověkem, prostředkem ke vzájemnému sdělování - k mezilidské komunikaci*“ (Vytštejn, 1995, s. 5).

„*Řeč je specificky lidskou schopností. Tato schopnost nám není vrozená, na svět si však přinášíme určité dispozice, které se rozvíjí až při verbálním styku s mluvícím okolím*“ (Klenková, 2006, s. 27). Jazyk a řeč si zdravé dítě v prostředí s kvalitními podněty zpravidla v dostatečné míře osvojí již v prvních letech života (Synek, 2004). Správný vývoj řeči je znamením normálního duševního vývoje (Matějček, 2011).

Pokud je řeč soustavně rozvíjená, kladně ovlivňuje rozvoj pozornosti, verbální paměti, verbálního myšlení a následně usnadňuje i vzdělávání. Nesprávný vývoj jazyka u dítěte mívá neblahé důsledky pro jeho společenské zařazení a uplatnění (Synek, 2004). Děti s opožděným vývojem řeči mají zpravidla ve škole problémy se čtením a psaním. Proto je důležité v předškolním věku věnovat náležitou pozornost rozvoji řeči a rozvoji aktivní slovní zásoby. Vhodné je si s dětmi často povídat, vyprávět a číst pohádky, zpívat a říkat básničky a říkanky.

Přiměřeně rozvinutá řeč je potřebná z mnoha důvodů. Bez porozumění dítě nechápe, co se po něm vyžaduje, nerozumí výkladu a zadáním úkolu. Řeč ovlivňuje kvalitu poznávání a učení. Řeč je také úzce spjata s myšlením, protože ovlivňuje kvalitu myšlení. Prostřednictvím řeči se dítě projevuje a sděluje to, co si myslí (Bednářová, Šmardová, 2011). Řeč nám umožňuje porozumět nejen dětskému myšlení, ale i přáním a citění dítěte (Matějček, 2011). Dále je řeč důležitá pro soužití a postavení dítěte v kolektivu a pro orientaci a fungování dítěte v lidském společenství (Bednářová, Šmardová, 2011).

Člověk je tvor společenský. Ve společnosti využívá komunikaci. „*Komunikace znamená obecně lidskou schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a přestování mezilidských vztahů. Komunikace významně ovlivňuje rozvoj osobnosti, je důležitá v mezilidských vztazích, je prostředkem vzájemných vztahů. V nejširším slova*

smyslu lze komunikaci chápat jako symbolický výraz interakce“ (Klenková, 2006, s. 25). „Mezilidské komunikativní chování je vedeno cílem realizovat vzájemné sdělování a dorozumění. Specificky lidská verbální, slovní komunikace je zabezpečena především mluvenou orální řečí či psaným verbálním projevem“ (Neubauer, 2014, s. 14-15).

DeVito (2001, in Juklová a kol., 2015, s. 119) uvádí pět relativně společných cílů komunikace:

- *„učit se - získat informace, znalosti o druhých, o světě, o sobě*
- *spojovat - vytvářet vztahy s druhými, vzájemně na sebe reagovat*
- *pomáhat - naslouchat druhým a nabízet jim řešení*
- *ovlivňovat - posilovat nebo měnit postoje či chování druhých*
- *hrát si - těšit se z okamžitého prožitku“*

Dítě, které nemluví, nebo mluví nesrozumitelně, se může setkat s celou řadou obtíží. Jak uvádějí Bednářová a Šmardová (2011, s. 30), řečový handicap může činit problémy *„v sociální interakci (postavení a uplatnění ve skupině, navazování vztahů, sdílení), ovlivňovat vývoj osobnosti (sebehodnocení, sebedůvěra, emocionální a aspirační složku, zájmy, uspokojování potřeb), učení, později i profesní orientaci či uplatnění.“*

Rozvoj řeči a komunikace spadá převážně do období předškolního věku dítěte. Velká zásluha na rozvoji komunikace náleží kromě nejbližších členů rodiny i pedagogům mateřských škol. Pedagogové mateřských škol by se proto měli dobře orientovat mimo jiné také v oblasti vývoje řeči a v možnostech podpory rozvoje komunikačních kompetencí. Komunikace je zároveň velmi důležitá pro proces preprimární edukace.

2 VÝVOJ ŘEČI

Pod slovním spojením, vývoj řeči, si můžeme představit hned několik různých významů. Vývoj řeči můžeme chápat jako fylogenetický vývoj řeči (vývoj schopnosti řeči u člověka jako živočišného druhu v průběhu tisíciletí), ontogenetický vývoj (vývoj řeči u dítěte) nebo cílené vylepšování komunikačních schopností (Kutálková, 1996). V další části se zaměřím pouze na ontogenetický vývoj řeči.

Vývoj komunikačních schopností je velmi důležitý a pozoruhodný proces lidského života. Vývoj řeči probíhá v několika stádiích, které nemají dané pevné hranice, pevnou délku. V průběhu vývoje může docházet k obdobím akcelerace či retardace, ale dítě musí projít všemi stádii (Klenková, 1997).

2.1 Předřečové období

Ve vývoji řeči rozlišujeme tzv. preverbální (předřečové) období, které probíhá přibližně do prvního roku života dítěte, a období vlastního vývoje řeči (Bytešnicková, 2012). „*Termínem „preverbální chování“ se označují různé hlasové, mimické a tělesné projevy dítěte, jimiž dítě v nejranějším věku může něco komunikovat, avšak zatím bez užívání identifikovatelných slov (tedy např. pláč či úsměv jako vyjádření některých psychických či tělesných stavů)*“ (Průcha, 2011, s. 37).

Dítě se hned po narození ohlašuje jednotvárným neartikulovaným křikem, který není nic jiného než reflexní reakcí na změnu prostředí, teploty okolí a celkově dýchání. Křikem se dítě připravuje na používání hlasu k řeči. Kolem 6. - 7. týdne se začíná měnit síla a rozsah křiku (Vyštejn, 1995). Křik dostává citové zabarvení. Zpočátku jím dítě vyjadřuje pouze nespokojenost, ale později, kolem 3. měsíce, začne vyjadřovat i spokojenost. Tyto zvuky nazýváme broukání (Klenková, 1997). U dětí tohoto věku se prvně objevuje hledání zdroje zvuku, při oslovení se dítě usmívá. Na toto období navazuje období pudového žvatlání. Je to vlastně hra s mluvidly, kdy dítě napodobuje přijímání potravy a tyto pohyby doprovází hlasem. Ještě není zapojena vědomá sluchová kontrola (Lechta, 2002). Od půl roku věku dítěte začíná období napodobujícího žvatlání. Začíná se zapojovat vědomá zraková i sluchová kontrola. Dítě si všímá pohybů mluvidel a začíná napodobovat hlásky (Klenková, 2006).

Napodobivé žvatlání se vyskytuje pouze u dětí slyšících. Neslyšící děti žvatlat přestávají (Klenková, 1997). V období 8. - 10. měsíce se u dětí objevuje schopnost porozumět řeči. Děti v tomto věku rozumějí jednoduchým slovním výrazům např. slovo ne, nesmíš, dej, nebo vlastnímu jménu (Vágnerová, 2000).

2.2 Vlastní vývoj řeči

Kolem jednoho roku u dětí začíná vlastní vývoj řeči v pravém slova smyslu (Bytešnicková, 2012). Děti začínají používat první slova, která mají nějaký význam (i když často nepřesný a značně generalizovaný) (Vágnerová, 2000).

V této vývojové fázi se diferencují následující stadia:

1. emocionálně - volní
2. egocentrické
3. asociačně - reprodukční
4. rozvoje komunikační řeči
5. logických pojmů
6. intelektualizace řeči (Bytešnicková, 2012)

Počátečním obdobím vlastní řeči je stadium emocionálně - volní. V tomto období dítě vyjadřuje svoje přání, city a prosby pomocí jednoslovných vět. Tyto první verbální projevy však mají komplexní význam věty (Klenková, 2006). Například slovo „*haf*“ může znamenat, támhle vidím psa, mám rád psy, chci psa pohladit nebo pes štěká. (Kutálková, 1996).

V dalším období dítě prochází tzv. egocentrickým stadiem vývoje řeči, kdy dítě začíná intenzivněji napodobovat dospělé a mluvení je pro dítě činností. V řeči se prvně objevují dvouslovné věty a věty ve formě otázek např. „*Co je to?*“ popřípadě „*Kdo je to?*“. Toto období se nazývá obdobím prvního „*věku otázek*“ (Bytešnicková, 2012).

Přibližně ve dvou letech u dětí začíná tzv. asociačně - reprodukční stadium vývoje řeči. Dítě v tomto období spojuje slyšené výrazy s určitými jevy. Označuje a pojmenovává

osoby a předměty ve svém okolí (Bendová, 2014). Později tato označení přenáší i na předměty a jevy podobné - tvoří asociace (Bytešníková, 2012). Například slovo „*pipi*“ označuje nejen babiččina kuřata, ale postupně i slepice, vrabce, kachny nebo plastovou hračku do vany (Kutálková, 1996).

„V období přelomu druhého až třetího roku dochází v řečovém vývoji k nástupu stadia rozvoje komunikační řeči. Pro zmíněnou etapu je charakteristické, že se dítě prostřednictvím využití řeči snaží dosahovat nejrůznějších cílů“ (Bytešníková, 2012, s. 19-20).

Dalším stadiem ve vývoji řeči je stadium logických pojmů. Toto stadium dle Kutálkové (2005 in Bendová, 2014) nastupuje okolo třetího roku věku dítěte. Dochází v něm ke zevšeobecnování pojmů a začínají se objevovat abstraktní pojmy. V této vývojové fázi dochází k osvojování náročných myšlenkových operací, které často způsobují různé vývojové obtíže řeči. Můžou se projevovat například opakováním hlásek, slabik a slov (pozn. jedná se o projevy tzv. fyziologických iterací). Tříleté dítě zpravidla dokáže pojmenovat základní předměty denní potřeby, orientuje se v základních časových pojmech a slovní zásobu má kolem tisíce slov. U tří a půlletých dětí nastupuje tzv. druhý věk otázek, kdy pokládají otázky typu „*Proč?*“ nebo „*Kdy?*“ (Bytešníková, 2012).

Posledním obdobím vývoje řeči je stadium intelektualizace řeči, které probíhá v průběhu celého života, dokud je člověk schopný se učit (Sovák, 1986). V tomto období dochází „*k rozvoji schopnosti chápání obsahu, rozlišování pojmů konkrétních a abstraktních, zpřesňování gramatických forem, zkvalitnění celkového řečového projevu a rozšiřování slovní zásoby*“ (Bytešníková, 2012, s. 20).

Vývoj řeči je u dětí vždy velmi individuální. Základní vývoj řeči by však měl být ukončen kolem 7. roku věku dítěte, což odpovídá i zrání centrální nervové soustavy a změnám v tělesném vývoji dítěte (Kutálková, 2005 in Bendová, 2014).

2.3 Jazykové roviny v ontogenezi dětské řeči

Řečový vývoj dítěte lze také charakterizovat s využitím poznatků o vývoji jazykových rovin. Jazykové roviny se navzájem prolínají a jejich vývoj probíhá současně. Rozlišujeme roviny foneticko - fonologickou, morfologicko - syntaktickou, lexikálně - sémantickou a pragmatickou (Klenková, 2006).

2.3.1 Rovina foneticko - fonologická

Foneticko - fonologická rovina se zabývá sluchovým rozlišováním hlásek a jejich výslovností (fonematickou diferenciací a artikulací). Okolo šestého až osmého měsíce dítě začíná vyčleňovat hlásky ze zvuků, které ho obklopují. „*Sluchové rozlišování je v úzkém vztahu s výslovností, protože dítě pro správnou výslovnost potřebuje rozlišovat nejen hlásky, ale také rozdíl mezi jejich správným a nesprávným zněním. Mluvidla splňují všechny předpoklady pro artikulaci ve dvou až třech letech. Vývoj výslovnosti se řídí cestou nejmenší námahy (tedy od hlásek artikulace nejlehčích, jako např. P, B, M, T, D, N, až po hlásky artikulace neobtížnější, jako R, Ř, Z, S, C, Ž, Š, Č)*“ (Bednářová, Šmardová, 2007, s. 29).

Tab. 1 Vývoj artikulace

Věk	Vývoj artikulace
od 1 do 2,5 let	b, p, m, a, o, u, i, e j, d, t, n, l – artikulace se upravuje po třetím roce věku dítěte a ovlivní vývoj hlásky r
od 2,5 do 3,5 let	au, ou, v, f, h, ch, k, g
od 3,5 do 4,5 let	bě, pě, mě, vě, ď, ť, ň
od 4,5 do 5,5 let	č, š, ž
od 5,5 do 6,5 let	c, s, z, r
od 6,5 do 7 let	ř a diferenciaci č, š, ž a c, s, z

(Jurnečková, Vysoudilová, 1970 in Škodová, Jedlička, 2003, str. 334)

Vývoj správné výslovnosti dále dělíme do tří období. První je období fyziologických obtíží projevující se v oblasti artikulace (nesprávná výslovnost je normální) a trvá přibližně do pěti let. Od pěti do sedmi let mluvíme o období prodloužených fyziologických obtíží v oblasti artikulace (širší norma). V tomto období je nutné věnovat dítěti odbornou péči v rozvoji správné výslovnosti potřebné k nástupu do školy. Od sedmi let je již málo pravděpodobné, že by se výslovnost upravila spontánně a i logopedická terapie je v tomto věku obtížná (Bednářová, Šmardová, 2010).

2.3.2 Rovina morfologicko - syntaktická

Morfologicko - syntaktická rovina odráží podle Lechty (1985, in Klenková 1997) celkem přesně úroveň duševního vývoje dítěte. Díky rozdílům v osvojování gramatické roviny mateřského jazyka lze lehce rozlišit mluvu dítěte mentálně postiženého a dítěte v normě. To například podle výslovnosti nelze.

Tato rovina zahrnuje užívání jednotlivých slovních druhů, ohýbání slov, kam patří časování a skloňování a v neposlední řadě také tvorba vět a souvětí (Bednářová, Šmardová, 2010). Tuto gramatickou rovinu řeči lze zkoumat až kolem prvního roku, kdy vývoj přechází z předřečového stadia k vlastnímu vývoji řeči. První slova plní funkci vět, vznikají opakováním slabik a jsou neohebná. Od dvou let dítě tvoří již dvouslovné věty. Dítě využívá nejdříve podstatná jména, později slovesa či citoslovce. Mezi druhým a třetím rokem se v dětské řeči začínají objevovat přídavná jména a postupně i osobní zájmena. Dítě začíná pozvolně skloňovat i časovat. Po třetím roce dítě využívá jednotného i množného čísla a začíná tvořit souvětí. Po čtvrtém roce by řeč již měla obsahovat všechny slovní druhy (Klenková, 2006). Do čtyř let se v dětské řeči mohou vyskytovat určité nepřesnosti a neobratnosti v tvarosloví tzv. dysgramatismy, které jsou v tomto věku považovány za fyziologické. Pokud však přetrvávají ve větším rozsahu do pozdějšího věku (tj. cca do 6 let), mohou signalizovat opožděný vývoj řeči popřípadě i celkový mentální vývoj (Bednářová, Šmardová, 2007).

2.3.3 Rovina lexikálně - sémantická

Lexikálně - sémantická rovina se zabývá slovní zásobou a jejím vývojem, ať už se jedná o slovník pasivní i aktivní. Kolem desátého měsíce se u dítěte začíná rozvíjet pasivní

slovní zásoba, což se projevuje počátkem porozumění řeči (Klenková, 2006). To, že dítě rozumí mluvené řeči, poznáme, protože dítě zpravidla na pokyn reaguje určitou motorickou reakcí. (např. otočí se na oslovení, ukáže věc, udělá „pápá“) (Bednářová, Šmardová, 2007). Přibližně v jednom roce se u dětí postupně rozvíjí aktivní slovní zásoba, kdy dítě používá první slova. První slova dítě chápe všeobecně, označuje jimi osoby a předměty (Klenková, 1997). *„Pro rozvoj řeči je velice důležité všechno pojmenovávat (vše, co dítě vidí, slyší, dělá, prožívá, rovněž i to, co děláme my). Tím dochází k pevnému, jasnému spojení mezi předmětem, činností a slovem (znakem). Není tedy náhodné, že dítě mezi jedním a půl až dvěma roky začíná klást otázky „Kdo to je?“ „Co to je?“ Mezi třemi až čtyřmi roky je druhý věk otázek typu „Proč?“ „Kdy?““* (Bednářová, Šmardová, 2007, s. 29).

Období otázek jsou pro vývoj dětské řeči velmi důležitá, protože dochází k rychlému rozvoji pasivní i aktivní slovní zásoby. V následující tabulce jsou uvedeny předpokládané průměrné počty slov dle různých výzkumů (Klenková, 1997).

Tab. 2 Průměrný počet slov v určitém věku

Věk	Průměrný počet slov
1 rok	5
1,5	70
2	270-300
2,5	350-450
3	1000
3,5	1200
4	1500
5	2000
6	2500-3000

(Klenková, 1997, str. 15)

2.3.4 Rovina pragmatická

Pragmatickou rovinou jazyka rozumíme užití řeči v praxi. Jedná se o takové dovednosti, jako je vyžádání či oznámení informace, vyjádření vztahů, pocitů, prožitků a událostí. Pragmatická rovina dále zahrnuje regulační funkci řeči, schopnost tvoření dialogu a také využití prvků neverbální komunikace např. mimiky, posturologie, gestikulace a očního kontaktu (Bednářová, Šmardová, 2010).

Je zřejmé, že vývoj řeči v jednotlivých jazykových rovinách by měl probíhat v určité určité posloupnosti a čase. Žádnou fázi vývoje řeči dítě nemůže vynechat a postupuje od snadnějšího ke složitějšímu dle svých individuálních možností. Uvedené věkové hranice jsou pouze orientační (Bednářová, Šmardová, 2007).

Předškolní dítě by mělo řeči dobře rozumět, mělo by mít přiměřenou slovní zásobu a mluvit ve správně formulovaných větách bez neobratnosti v tvarosloví a větosloví. Dítě by mělo zvládnout vyjádřit svoje pocity, sledovat a převyprávět příběh, ale i vést běžný smysluplný dialog. Důležitá je i schopnost naslouchat druhému. Řeč by měla být plynulá se správnou výslovností. Dítě s omezeným nebo nedokonalým vývojem řeči může být ohroženo potížemi při nástupu do školy s osvojováním čtení a psaní a v budování svého postavení v kolektivu (Bednářová, Šmardová, 2010).

3 Charakteristika vybraných vývojových vad řeči

Mezi nejčastěji se vyskytující vývojové vady řeči u dětí předškolního věku patří dyslalie, opožděný vývoj řeči, dysfázie, koktavost - balbuties, huhňavost, breptavost, dysartrie a mutismus. Pro rozvoj řeči a odstranění jednotlivých vad řeči je velmi důležitá spolupráce rodičů, logopedů a pedagogů.

3.1 Dyslalie

Dyslalie je nejrozšířenější a relativně nejlehčí poruchou výslovnosti u dětí předškolního věku. Jedná se o poruchu tvoření hlásek a výslovnosti některých hlásek (Matějček, 2011). Dyslalie je porucha výslovnosti, kdy jedna nebo více hlásek se odlišuje v mluvě dítěte od kodifikované normy českého (mateřského) jazyka, zatímco ostatní jsou vyslovovány správně podle jazykových norem (Klenková, 1998).

Vývoj řeči je u dětí velmi individuální. Pokud se nesprávná výslovnost vyskytuje u dětí do pěti let, je to považováno za fyziologický jev. Ve věku od pěti do sedmi let mluvíme o tzv. prodloužené fyziologické dyslalii. Pokud se řeč neupraví do sedmi let věku dítěte, špatnou výslovnost má dítě zafixovanou a mluvíme již o pravé dyslalii (Klenková, 1998). Výslovnost jednotlivých hlásek může být buď fyziologická (v normě), nesprávná nebo vadná (Bendová, 2015).

Dyslalie může postihnout jednotlivé hlásky nebo skupiny hlásek. Rozlišujeme tedy hláskovou, slabikovou a slovní dyslalii. Hlásková dyslalie má jednu ze tří forem: mogilálie, paralálie nebo nesprávná výslovnost hlásky. Mogilálie znamená, že dítě některou z hlásek vůbec netvoří a ve slovech tuto hlásku úplně vynechává. Při paralálii dítě určitou hlásku také netvoří, ale ve slovech tuto hlásku nahrazuje hláskou jinou. Často je takto nahrazena hlásky r hláskou l. Poslední z forem dyslalie je špatná výslovnost určité hlásky. Dítě tuto hlásku sice vyslovuje, ale vyslovuje ji chybně, na jiném artikulačním místě (Klenková, 1997). V odborné literatuře jsou tyto odchylky označovány řeckými písmeny, příponou -ismus a označením místa či způsobu vadné artikulace. Nejčastějšími odchylkami jsou sigmatismy - vadné tvoření sykavek, rotacismy - vadné tvoření hlásky r a ř (rotacismus bohemicus) (Neubauer, 2014)

nebo lambdacismus - vadné tvoření hlásky l. Slabiková a slovní dyslalie se projevuje vynecháním či přehozením slabik či slov. Výslovnost jednotlivých hlásek přitom může být správná (Klenková, 1997).

Dále můžeme dyslalii dělit dle rozsahu narušení řeči. Nejlehčí poruchou je dyslalie levis, která se projevuje špatnou výslovností jedné nebo více hlásek z jedné artikulační oblasti. U dyslalie gravis je narušena výslovnost prakticky všech hlásek, z různých artikulačních oblastí. Nejzávažnější je dyslalie univerzalis, při které je poškozena výslovnost většiny hlásek. Souhlásky jsou nahrazovány hláskou t a řeč se stává nesrozumitelnou (Klenková, 2006).

Příčiny vzniku dyslalie lze dělit na funkční či organicky podmíněné. Funkční dyslalie se dále rozděluje na typ motorický, kde se jedná o narušení obratnosti mluvidel, a sensorický s nesprávným vnímáním a nedostatečnou sluchovou diferenciací mluvních zvuků. Organickou dyslalii způsobují nedostatky a změny na mluvních orgánech, porušení sluchových drah či poruchy centrální nervové soustavy. Mezi příčinami vzniku řeči nesmíme zapomenout uvést vliv dědičnosti (Klenková, 1998). Dalšími příčinami jsou vliv prostředí (vhodné mluvní vzory, dostatek podnětů, výchovný styl, nadměrné využití masmédií), narušení zrakového či sluchového vnímání, poruchy dostředivých a odstředivých nervových drah, poškození centrální nervové soustavy atd. (Kutálková a kol., 1999).

Diagnostika dyslalie probíhá formou rozhovoru s dítětem a s doprovázejícím rodičem. Rozhovorem logopedovi poskytnou základní informace z osobní a rodinné anamnézy, ale ukáže se zde i výslovnost rodiče, jeho výchovný styl a názory na poruchu a následnou reedukaci. Vyšetření má samozřejmě za cíl zjistit úroveň vývoje dětské řeči a výslovnost jednotlivých hlásek, ale většinou obsahuje i zkoušku sluchové analýzy a syntézy, vyšetření jemné a hrubé motoriky i motoriky mluvidel, fonematické diferenciaci, laterality, kresby a další (Kutálková a kol., 1999).

Terapie dyslalie se dělí na čtyři etapy. První jsou přípravná cvičení prováděná k upřesnění artikulačních pohybů a k rozvoji motoriky mluvidel. Dále mezi přípravná cvičení patří rozvoj fonematické diferenciaci, dechová a fonační cvičení. Další etapa

je vyvozování hlásek, ke které můžeme využít tzv. metody přímé a nepřímé. Nepřímá metoda využívá cvičení napodobující různé zvuky např. zvířat, věcí. Využívá se hlavně u mladších dětí, k nenásilnému hravému cvičení. Přímá metoda již přímo vyvozuje potřebnou hlásku. Třetí etapa je fixace výslovnosti hlásek. Dochází zde k upevnění artikulačních stereotypů dané hlásky. Důležitý je nácvik spojování vyvozené hlásky s jinými hláskami a použití ve slabikách a slovech. Poslední etapou je automatizace výslovnosti hlásek. Tuto etapu nesmíme podcenit ani vynechat, protože vede ke správné výslovnosti hlásek ve spontánní řeči (Klenková, 2006).

Samotná terapie by měla probíhat podle určitých pravidel a zásad. Seeman (Klenková, 1998) uvedl následující čtyři zásady: zásada krátkodobého cvičení (2-3 minuty a to co nejčastěji), zásada využití sluchové kontroly, zásada používání pomocných hlásek (využití hlásek, které dítě již umí vyslovit k vyslovení artikulačně podobných) a zásada minimální akce (bez přehnaného úsilí a napětí artikulačních orgánů, šeptem) (Klenková, 1998).

Mateřská škola může také napomoci při nápravě řeči dětí s dyslalií. Zaměřuje se především na rozvoj hrubé a jemné motoriky, posílení obratnosti a koordinace mluvidel a zdokonalováním fonemické diferenciací hlásek (Bendová, 2014).

Vývoj řeči každého dítěte není totožný, přesto by rodiče měli mít alespoň přibližný přehled o vývoji dětské řeči, aby včas odhadli případné odchylky. Je sice možné, že až do sedmi let věku dítěte dojde ke spontánní úpravě řeči, ale později je logopedická náprava nezbytná. Většinou se však logopedická péče zahajuje mnohem dříve, aby dítě zvládlo osvojit si řeč před nástupem do základní školy. S dítětem je možné zahájit logopedickou nápravu již tehdy, pokud je schopno ve cvičení spolupracovat (Matějček, 2011). Včasné odhalení odchylek od běžného vývoje řeči může odstranit nebo alespoň výrazným způsobem zlepšit dětskou řeč.

3.2 Opožděný vývoj řeči

Jak je již uvedeno v předchozí kapitole o vývoji dětské řeči, první slovo či zvuky, které se jasně váží k určité osobě, situaci či předmětu, se u dětí vyskytují kolem jednoho roku (Kutálková, 1996). Tempo vývoje řeči, je však u dětí velmi individuální. Vývojové opožďování se častěji vyskytuje u chlapců než u dívek. Kvůli těmto individualitám jsou věkové normy vývoje řeči poměrně volné. Proto opožďování o jednu vývojovou fázi u kojence, batolete a ještě na začátku předškolního věku nemusí být alarmující (Matějček, 2011).

„Tři roky věku se považují za hranici, kdy končí období prodloužené fyziologické nemluvnosti. Jestliže dítě nemluví ani po třetím roce nebo mluví podstatně méně, než je v tomto věku obvyklé, a stav se nijak výrazně nemění, jde už o opožděný vývoj řeči a dítě patří v každém případě do odborné péče“ (Kutálková, 1996, s. 131).

Při hledání příčin opožděného vývoje řeči je vhodné provést diferenciální diagnostiku a zajistit odborná vyšetření foniatrem, neurologem a psychologem, kteří vyloučí sluchovou vadu, vadu zraku, poruchu intelektu, vady mluvního orgánu, orofaciální rozštěpy, akustickou dysgnozii, autismus či autistické rysy (Klenková, 2006).

Mezi nejčastější příčiny opožděného vývoje řeči patří nevhodný mluvní vzor, nepodnětné a nevhodné prostředí, autoritativní výchovný styl, citová deprivace, disproporce mezi požadavky na dítě a jeho možnostmi, nadměrné sledování televize a hry na počítači, hospitalizace (Kutálková, 2002). Klenková (1997) navíc za příčiny uvádí nedostatek mluvních popudů, například u dětí neslyšících rodičů nebo mentálně postižených, děti vychovávané u příliš starých a málomluvných prarodičů nebo děti z rodin sociálně slabších. Dále Klenková (1997) zmiňuje děti se slabým typem nervové soustavy, děti nedonošené a předčasně narozené, děti s lehkou mozkovou dysfunkcí a vliv dědičnosti.

Rodičům dětí s opožděným vývojem řeči je poskytnuta náležitá poradenská činnost. Je důležité, aby se rodiče dozvěděli správné postupy pro stimulaci psychomotorického a řečového vývoje dítěte. Vhodný je nástup dítěte do mateřské školy, kde je řeč rozvíjena nejen působením pedagogů, ale i vrstevníků, kteří dítě vedou ke komunikaci.

Rodiče by se měli snažit poskytovat dítěti dobrý mluvní vzor a celkově podněcovat chuť dítěte komunikovat. Neméně důležitý je rozvoj sluchového a zrakového vnímání, schopnosti sluchové diferenciacce, rozvoj rozumění řeči, rozvoj aktivní a pasivní slovní zásoby a rozvoj jemné, hrubé i motoriky mluvidel. U dítěte se snažíme rozvíjet spontánní řeč (Klenková, 2006).

Při odpovídající péči často dochází k vyzrání dítěte, které opožděný vývoj řeči zcela vyrovná a dojde ve vývoji řeči do odpovídající normy. U některých dětí se sice projeví zlepšení, ale zůstane špatná výslovnost některých hlásek (neběžnější vada řeči dyslalie). V některých případech se ukáže částečná nebo úplná neschopnost užívat řeč jako komunikační prostředek a bude diagnostikována vývojová dysfázie (Klenková, 1997).

3.3 Vývojová dysfázie

„Současná česká klinická logopedie označuje termínem vývojová dysfázie specificky narušený vývoj řeči, projevující se ztíženou schopností nebo neschopností naučit se verbálně komunikovat, i když podmínky pro rozvoj řeči jsou přiměřené“ (Škodová, Jedlička, 2003, s. 106).

Vývojová dysfázie je způsobena mozkovou dysfunkcí nejčastěji difúzního charakteru, či výraznou nezralostí centrální nervové soustavy. K narušení dochází v prenatálním, perinatálním nebo raně postnatálním období vývoje (Kutálková, 2002).

Velmi nápadným symptomem je výrazné opoždění vývoje jazykových schopností s různým rozsahem, od výrazných odchylek ve vývoji orální řeči, přes nesrozumitelný projev, až po úplnou nemluvnost. U vývojové dysfázie je zasažena oblast sémantická, syntaktická i pragmatická (Neubauer, 2014). V řeči dochází k prohazování slovosledu, nesprávnému skloňování a ohýbání slov, využití slovních druhů, vynechávání některých slov, děti mají omezenou slovní zásobu a využívají kratší věty, některé dvou i jednoslovné. Řeč je výrazně patlavá, často jsou vynechány či zaměněny hlásky či slabiky a řeč se tak stává mnohdy zcela nesrozumitelnou. Vývojová dysfázie se projevuje i v dalších oblastech, nejen v řeči. Dochází k nerovnoměrnému vývoji, diskrepanci mezi verbálními a neverbálními schopnostmi, narušení zrakového

a sluchového vnímání, narušení paměťových funkcí, k narušení orientace v čase i prostoru, k narušení motoriky a k výskytu nevýhodných typů laterality (Škodová, Jedlička, 2003).

Terapie dětí se syndromem vývojové dysfázie je dlouhodobá, u nejtěžších forem trvá i celý školní věk. Při správné a včasné logopedické péči v kombinaci s dozráváním centrální nervové soustavy se úroveň jednotlivých složek osobnosti zlepšuje (Neubauer, 2014). Základem terapie vývojové dysfázie je komplexní podpora rozvoje komunikačních dovedností dítěte. Zahrnuje tedy rozvoj zrakového a sluchového vnímání, myšlení, paměti a pozornosti, motoriky, schopnosti orientace, grafomotoriky a také samotné řeči (Bendová, 2015). Ve výše zmíněných oblastech mohou s komplexním vývojem dítěte pomoci i pedagogové mateřských škol (Bendová, 2014).

3.4 Koptavost - balbuties a breptavost – tumultus sermonis

Koptavost i breptavost řadíme do skupiny poruch plynulosti řeči (Klenková, 1997). Koptavost je bezesporu jedním z nejsložitějších a nejtěžších logopedických problémů (Peutelschmiedová, 2009). „*Koptavost se projevuje generalizovanou poruchou koordinace činnosti svalových skupin, které se podílejí na motorické realizaci řeči*“ (Lašťovka, 1999, s. 10).

Příčin vzniku koptavosti je mnoho a většinou se jich na jejím vzniku podílí hned několik. Mezi ty hlavní patří dědičnost a negativní vlivy prostředí. Negativními vlivy prostředí mohou být např. perfekcionistická výchova, nadměrné nároky na dítě, přílišná přísnost, tresty, násilné přecvičování leváků, konflikty v rodině, upozorňování dítěte na neplynulost, nesprávná bilingvistická výchova, psychotrauma, hospitalizace nebo orgánové příčiny (Klenková, 1997).

Vnější projevy koptavosti mají buď tonickou formu, kdy dochází ke zvýšenému fonačnímu tlaku při uzavřené hlasivkové šterbině a k tzv. prefonačnímu spasmu. Dále mohou mít formu klonickou (škubavou), kdy dochází k opakování částí slov, popřípadě nepřiměřené prodlužování slabik. Nejčastější formou je forma kombinovaná tono - klonická (Neubauer, 2014). Dýchání bývá u dětí s koptavostí přerývané

a nepravidelné. Dítě má při řeči i různé tělesné projevy, například křečovitě grimasy v obličeji, záškuby některých svalů, přešlapování na místě, ruce v pěst, souhyby, rudnutí, různé tiky a další (Kutálková, 1996).

Všechny projevy řečových obtíží a poruch plynulosti řeči však nemusejí znamenat počátek samotné koktavosti. V období kolem třetího roku věku dítěte, dochází v jeho životě k velkým změnám, což se může projevit i na plynulosti dětské řeči. Příčinou řečových obtíží může být nepoměr mezi motorickými schopnostmi dítěte a tím, jaké množství nových podnětů, chce dítě sdělit okolí. Dítě rychleji myslí, než mluví. Tyto potíže většinou velmi rychle samy zmizí (Vyštejn, 1995).

Vzniku koktavosti, stejně jako ostatním poruchám komunikačních schopností, je dobré předcházet. Prevence koktavosti spočívá v respektování základních etap vývoje i metod, kterými lze řídit fyziologický rozvoj řeči. Důležité je klást přiměřené nároky na dítě, poskytovat dobrý mluvní vzor a dostatečně podnětné prostředí. Dobré je k básničkám zařazovat i rytmizaci a pohyb a probouzet v dětech rytmus. U dětí by měla být rozvíjena slovní zásoba i schopnost vyjadřovací pohotovosti. Dítě by mělo mít pocit naprosté jistoty a bezpečí (Kutálková, 1996). Také pedagogičtí pracovníci mají velký podíl na prevenci koktavosti. Měli by se snažit předcházet působení rizikových faktorů a dodržovat určité zásady vhodné komunikace s dítětem i mezi spolužáky. Při již existující koktavosti by tyto děti neměly být vystavovány časovému tlaku (Lechta, 2010).

Dítě s koktavostí je často vyčleněno z kolektivu vrstevníků. Odstranění koktavosti vyžaduje komplexní léčbu a to logopedickou, psychologickou i lékařskou, a samozřejmě i spolupráci rodiny, popřípadě pedagogů. Je velmi důležité nalézt příčinu koktavosti a tuto příčinu odstranit. Péče se nesoustředí jen na dítě a nápravu jeho řeči, ale zaměřuje se i na úpravu narušených sociálních vztahů (Klenková, 1997).

Pokud koktavost přetrvává až do dospělosti, výrazně ovlivňuje život člověka. Výzkum Rice a Krolla (2006) prokázal, že řečové obtíže balbutiků mají velký význam při výběru povolání, v pracovním výkonu a kariéřním postupu. Přes polovinu respondentů uvedlo,

že při výběru povolání zohledňují své řečové problémy. Proto je vhodné pokusit se o nápravu řeči již v období předškolního věku.

Breptavost je vývojová patologická odchylka plynulosti řeči, která se projevuje překotným tempem řeči, jehož důsledkem je vynechávání slabik, přechyby, opakování slabik, dochází i k deformaci obsahu a vybočení od tématu. Dále jsou v řeči vynechávány podstatné informace a chybí sémantická soudržnost. V řeči je narušen i přízvuk, řeč má nepravidelné tempo. Na rozdíl od koktavosti, kterou si člověk sám uvědomuje, ale nedokáže ji ovlivnit, breptavost si člověk neuvědomuje, ale je-li korigován, mluvní projev je schopný ovládat (Dvořák, 1998). Breptavost může mít hned několik příčin, které jsou někdy podobné příčinám koktavosti. Mezi příčiny breptavosti patří dědičnost a lehké orgánové mozkové odchylky. Další příčinou může být i nesprávný jazykový řečový vzor v prostředí dítěte. Rychlá řeč rodičů může být velmi rizikový model pro dítě, které si řeč teprve osvojuje (Lechta, Králiková, 2011). Řeč breptavého člověka je pro okolí často obtížně srozumitelná. Logopedická terapie se u těchto lidí zaměřuje na zpomalení tempa a vedení jedince k sebekontrolě (Dvořák, 1998).

3.5 Huhňavost - rhinolalie, patolalie

Huhňavost a patolalii řadíme do skupiny poruch zvuku řeči. Klenková (1997, str. 22) uvádí: „*Při mluvené řeči se artikulace zúčastňuje do jisté míry resonance v nosohltanové a nosní dutině. Tato resonance (neboli nosovost) závisí na činnosti patrohltanového závěru.*“ Při výslovnosti nosovek je patrohltanový závěr zcela otevřený a hlas proniká do nosních dutin. O huhňavosti mluvíme v případě patologických změn nosovosti. Huhňavost může být zavřená nebo otevřená. Zavřená huhňavost je patologicky snížená nosovost, při které nosovky ztrácí nosovou zvučnost a znějí spíše jako souhlásky b, d, d'. U dětí se často vyskytuje zavřená huhňavost z důvodu zbytnělé nosní mandle. Tyto děti dýchají ústy, povrchně, jsou unavené, špatně spí a špatně přijímají potravu. Vhodné je vyšetření na oddělení ORL a chirurgický zákrok. Následně je nutný nácvik dýchání nosem. Otevřená huhňavost je naopak patologicky zvýšená nosní resonance, při které jsou změněny všechny hlásky kromě nosovek. Příčinou jsou funkční poruchy či organické změny patrohltanového závěru. Nejčastější příčinou

jsou rozštěpy patra, obrny či úrazy. Ošetření vyžaduje odbornou lékařskou péči a následnou péči logopeda. Patolalie je vývojová vada řeči zapříčiněná rozštěpem patra na základě dědičnosti, působení škodlivin, rentgenového záření, špatné výživy matky či infekce v těhotenství. Patolalie se projevuje otevřenou huhňavostí, porušenou výslovností, poruchou mimiky a často i poruchou sluchu. Tato vada vyžaduje komplexní péči, lékařskou i logopedickou, a zároveň spolupráci rodiny a školy (Klenková, 1997).

3.6 Další vývojové poruchy řeči

3.6.1 Vývojová dysartrie

Dysartrie je vada, při které dochází k porušení funkce mozku v prenatálním, perinatálním, postnatálním i v pozdějším životě (Klenková, 1997). Velmi záleží na stupni poškození mozku. Velmi lehká porucha se projevuje pouze porušenou výslovností některých hlásek. Naopak těžké poškození mozku činí řeč nesrozumitelnou. Léčba je v rukou odborníků. Probíhá u foniatrů, neurologů a cvičení správného tvoření hlásek zajišťují logopedové (Matějček, 2011).

3.6.2 Mutismus

Poslední zmiňovanou porucho řeči je mutismus. Patří do skupiny neurotických poruch řeči, což jsou funkční poruchy vyšší nervové činnosti podmíněné změnami až poruchami sociálních vztahů. Do této skupiny patří mutismus (oněmění), elektivní mutismus (výběrová ztráta řeči) a surdomutismus (oněmění a rozšíření útlumu i na oblast slyšení) (Klenková, 1997). Vyšetření mutistického dítěte probíhá většinou pomocí nonverbálních testů. Nebývá však výjimkou, že dítě při vyšetření intelektu s psychologem mluví. Ten k rozmluvení dítěte využívá různých taktik. Důležité je dítě do řeči nenutit, ale vytvořit dostatečně podnětné prostředí s dostatkem situací podněcujících ke spontánní komunikaci. Mutismus je vlastně založen na přítomnosti úzkostných zábran, jeho terapie proto spočívá v uvolňování těchto zábran a v posilování jistoty dítěte ve všech společensky náročných situacích (Matějček, 2011).

4 Vymezení možností logopedické terapeutické podpory u dětí předškolního věku

Na organizaci logopedické péče se spolupodílejí zařízení a pracovníci resortu Ministerstva zdravotnictví České republiky, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a zároveň Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky.

V rámci resortu Ministerstva zdravotnictví České republiky je péče dětem s narušenou komunikační schopností poskytována v logopedických ambulancích, na logopedických pracovištích lůžkových zařízení nebo na vysoce specializovaných logopedických klinikách (Neubauer, 2007 in Bendová, 2015). Logopedická péče zajišťovaná Ministerstvem zdravotnictví v České republice je hrazena ze zdravotního pojištění dítěte a poskytována klinickými logopedy (Bendová, 2011).

Logopedické ambulance jsou většinou nestátní pracoviště umístěná nejčastěji na městských poliklinikách, která mají smluvní vztah se zdravotními pojišťovnami (Neubauer, 2014). Činnost klinického logopeda by měla vždy probíhat za aktivní spolupráce se zákonným zástupcem dítěte. Ten by měl být přítomen terapii, měl by sledovat její průběh a následně být logopedem instruován, jak má s dítětem doma pracovat na zlepšení či úplném odstranění narušené komunikační schopnosti (Bendová, 2011).

Logopedická pracoviště lůžkových zařízení jsou většinou zřizována při státních i nestátních nemocnicích, léčebnách či rehabilitačních ústavech. Lůžková zařízení aktivně spolupracují s ambulantními službami, které zajišťují dlouhodobý terapeutický proces u osob přecházejících z péče lůžkového zařízení do ambulantní péče (Neubauer, 2014).

Terapie dětí s narušenou komunikační schopností může dále probíhat na specializovaných logopedických klinikách, kde je dětem poskytována komplexní péče v souvisejících oborech, jako například neurologie, foniatrie, klinická psychologie,

psychiatrie či rehabilitace. Kliniky zajišťují logopedickou poradnu, denní a lůžkový stacionář, pobyty a různé vzdělávací kurzy a jiné akce (<http://www.moje-klinika.cz>, [cit. 26.3.2016]).

V resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky je logopedická péče zajišťována systémem mateřských a základních škol logopedických, popřípadě v běžných mateřských a základních školách speciálním pedagogem - logopedem, speciálně pedagogickými centry pro žáky s vadami řeči, logopedickými poradnami při pedagogicko - psychologických poradnách (Bendová, 2015). Na zajištění logopedické intervence v rámci MŠMT ČR se spolupodílejí logopedický preventista, logopedický asistent a speciální pedagog - logoped (Škodová, Jedlička, 2003).

V mateřských školách bývá logopedická péče zajišťována učitelkami mateřské školy s kvalifikací logopedického asistenta a ve spolupráci s dalšími logopedickými pracovišti. Kromě běžných mateřských škol je logopedická péče poskytována ve specializovaných třídách mateřských škol pro děti s vadami řeči a dále v logopedických třídách v rámci běžných mateřských škol. Zde je zajištěno odborné vedení dětí s vadami řeči ve třídách se sníženým počtem dětí (Neubauer, 2014). Jako prevence proti nárůstu počtu dětí s narušenou komunikační schopností v mateřských školách probíhají tzv. logopedické chvílky a další činnosti určené k rozvoji správné řeči. Pedagogové mateřských škol v rámci primární logopedické prevence s dětmi procvičují motoriku mluvidel, artikulační, sluchová a dechová cvičení a zaměřují se na rozvoj slovní zásoby. Cílem primární logopedické prevence je podpora přirozeného rozvoje komunikačních schopností u dětí předškolního věku.

Rozvoj komunikačních schopností je zmíněn i v Rámcovém vzdělávacím programu, podle kterého si každá mateřská škola tvoří vlastní Školní vzdělávací program. V RVP PV jsou uvedeny klíčové kompetence předškolního vzdělávání, což jsou vlastně „*soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince*“ (RVP PV, [online], 2004, str. 11). Klíčové kompetence pro předškolní vzdělávání jsou: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální a kompetence činnostní a občanské. Při správném rozvoji komunikačních

kompetenci, by dítě ukončující předškolní vzdělání mělo hovořit ve vhodně formulovaných větách, samostatně vyjadřovat své myšlenky, prožitky a pocity. V běžných situacích by dítě mělo komunikovat bez zábran a ostychu. Dítě by si mělo průběžně rozšiřovat slovní zásobu a aktivně ji využívat při komunikaci. RVP PV také rozlišuje pět vzdělávacích oblastí: Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost a Dítě a svět. Vzdělávací oblast Dítě a jeho psychika obsahuje podoblast Jazyka a řeč. V této podoblasti jsou vymezeny mimo jiné dílčí vzdělávací cíle, které pedagogovi říkají, co má u dítěte rozvíjet. (RVP PV, [online], 2004)

Speciálně pedagogická centra dětem s vadami řeči poskytují poradenskou činnost zpravidla ve věku od 3 do 18 let. U dětí školního věku s narušenou komunikační schopností napomáhají při integraci do běžných školských zařízení (Bendová, 2011). Kromě poradenské činnosti, např. návštěvy v rodinách či specializovaná péče logopedické ambulance, centra zajišťují podmínky pro komplexní více oborovou diagnostiku. Pracovní tým by měl zahrnovat psychologa a speciální pedagogy, spolupracující s lékařskou diagnostikou (Neubauer, 2001). SPC spolupracují s odborníky z resortů Ministerstva zdravotnictví České republiky (např. s pediatri, foniatry, neurology, rehabilitačními pracovníky, fyzioterapeuty a otorinolaryngology), ale i Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky (např. s kurátory a pracovníky úřadu práce) (Bendová, 2011).

Při některých pedagogicko - psychologických poradnách fungují logopedická ambulantní pracoviště vedená plně kvalifikovanými logopedy. Hlavní náplní práce pedagogicko - psychologických poraden je však stále diagnostika a terapie specifických poruch učení (Neubauer, 2014). I zde, stejně jako v ambulancích klinických logopedů z resortu zdravotnictví, je kladen hlavní důraz na spolupráci rodičů při nápravě a odstraňování narušené komunikační schopnosti.

V zařízeních zřizovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky, to jest v zařízeních typu ústavní sociální péče, domovech pro osoby se zdravotním postižením, střediscích pro ranou péči, denních stacionářích, je postiženým jedincům poskytována v rámci všestranné péče i péče logopedická.

II. PRAKTICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

5 Možnosti realizace logopedické intervence v MŠ

Stále více dětí má problémy s rozvojem řeči. Vzhledem k této skutečnosti se většina mateřských škol ve svých činnostech zaměřuje více než dříve na rozvoj komunikačních schopností.

5.1 Vymezení cílů praktické části bakalářské práce

Hlavním cílem praktické části bakalářské práce je popsat možnosti realizace logopedické intervence u skupiny předškolních dětí ve vybrané mateřské škole. Na základě přímé práce s dětmi s narušenou komunikační schopností pak vyhodnotit jejich individuální pokroky, a to v kontextu realizace individuální logopedické péče orientované do prostředí vybrané mateřské školy.

5.2 Charakteristika místa výzkumného šetření

Mateřská škola, z mého výzkumného šetření, je jednotřídní vesnická mateřská škola, spojená s malotřídní základní školou. MŠ a ZŠ Vidochov sídlí ve společné budově. Ve dvoupodlažní budově mateřské a základní školy je umístěna třída mateřské školy, ložnice a dvě třídy základní školy. Jedna ze tříd je využívána jako družina, třída pro tělesnou výchovu a výuku anglického jazyka. Tato třída je také v odpoledních hodinách využívána k individuálnímu rozvoji komunikačních schopností. Samozřejmostí je sociální zařízení zvlášť pro mateřskou a základní školu. Budova má vlastní kuchyň s jídelnou. Mateřská i základní škola plně využívá školní zahrady.

Základní školu tvoří jedna třída, kterou navštěvují žáci prvního až pátého ročníku. Děti mateřské školy jsou v každodenním kontaktu se svými staršími spolužáky. Ti se tak pro děti stávají, kromě pedagogických a nepedagogických pracovníků, dalšími přirozenými mluvnými vzory. U některých žáků základní školy však ještě stále přetrvávají nedostatky v mluvním projevu, a proto je věnována péče v rozvoji komunikačních schopností i jim.

Mateřskou školu navštěvují děti ve věku od 2,5 do 7 let. Jedná se o věk, ve kterém právě dochází k vývoji řeči. Mateřská škola se snaží být v rozvoji dětské řeči nápomocná. Samozřejmostí jsou logopedické chvíle v dopoledních činnostech v rámci logopedické prevence. V roce 2013 mateřská škola navázala úzkou spolupráci s klinickou logopedkou z Nové Paky. Logopedka každý rok přijíždí přímo do mateřské školy, kde provádí na základě písemného souhlasu rodičů vyšetření dětí, jejichž rodiče nebo pedagogové mají podezření na špatný vývoj řeči dítěte. Logopedkou je následně určena diagnóza a navržen další postup v rozvoji řeči. Většina dětí pak pravidelně dochází ke klinické logopedce s rodiči.

Individuální či skupinové aktivity určené k rozvoji komunikačních schopností v mateřské škole probíhají v odpoledních hodinách jednou až dvakrát za týden.

Rozvoj komunikačních schopností dětí byl sledován v období 8 měsíců. V prvním měsíci jsem se zaměřila na orientační vyšetření dětí v oblastech sluchových a zrakových schopností, úrovně jemné a hrubé motoriky, výslovnosti a motoriky mluvidel. Poté jsem se již věnovala samotnému rozvoji komunikačních schopností a zlepšení schopností v oblastech, ve kterých měly děti určité nedostatky.

5.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek zahrnoval 5 dětí z Mateřské školy Vidochovo, kterou navštěvuje celkem 20 dětí. Tyto děti byly k výzkumu vybrány kvůli jejich narušené komunikační schopnosti a dále proto, že je jejich rodiče nechali vyšetřit klinickým logopedem. Všechny děti by měly příští rok nastoupit k povinné školní docházce. Jejich průměrný věk je 5,9 let. Všechny děti pochází z Vidochova nebo přilehlých obcí a do vybrané mateřské školy chodí od svých 3 let.

5.4 Popis metodologie praktické části bakalářské práce

Praktická část byla zpracována na základě poznatků z analýzy dokumentů a aktivního pozorování. Hlavní část tvoří 5 kazuistik, případových studií dětí s narušenou komunikační schopností z vybrané MŠ. K zajištění anamnestických údajů bylo využito pozorování dětí a rozhovoru s jejich rodiči. K další diagnostice jsem využila

diagnostické baterie J. Bednářové a V. Šmardové – Diagnostika dítěte školního věku a Školní zralost. Diagnostikovány byly děti ve všech oblastech (zrakové a sluchové vnímání, fonematický sluch, hrubá a jemná motorika a motorika mluvidel). Diagnostika však byla hlavně zaměřena na diagnostiku komunikačních schopností. Dále praktická část obsahuje popis přímé práce s vybranými dětmi s narušenou komunikační schopností a vyhodnocení jejich individuálních pokroků.

6 Případové studie

Kazuistika č. 1 - Lukáš, 6,1 let

Osobní a rodinná anamnéza

Lukášovi je šest let. Jako prvorozený syn se narodil předčasně, ve 37. týdnu těhotenství. Porod musel být uměle vyvolaný, protože se k dítěti dostávalo čím dál méně kyslíku a hrozilo přidušení dítěte. Poté byl umístěn v inkubátoru, ale vše již proběhlo bez komplikací. Lukáš byl kojen do 3 měsíců. Dosud prodělal pouze běžné dětské nemoci – neštovice, chřipka. Motorika se u Lukáše vyvíjela obvyklým způsobem, sedět začal ve 4 měsících, lezl o měsíc později a chodit začal už v desátém měsíci života. Oproti tomu vývoj řeči byl již od začátku opožděný, první slova řekl až v 15 měsících. Ještě ve dvou letech mu nebylo téměř rozumět. Ve třech letech začal Lukáš navštěvovat mateřskou školu, kde se snažili jeho špatnou řeč také rozvíjet. V pěti letech začali s rodiči navštěvovat klinického logopeda. Lukáš měl totiž problémy s výslovností hlásek V a K, které by měl zvládat už o 3 roky dříve. Zdravotní stav rodičů je bez problémů. Otec je stejně jako Lukáš levák. Matka i otec vyslovují všechny hlásky čistě a i v dětství se u nich řeč vyvíjela běžným způsobem. Otec má pouze mírné problémy se čtením, ale žádná SPU mu nikdy nebyla diagnostikovaná. Matka i otec vystudovali SOŠ, matka je v tuto chvíli na mateřské dovolené a otec pracuje jako dělník. Na výchově se účastní oba rodiče společně. Lukáš vyrůstá v úplné fungující rodině. Oba rodiče se jemu i mladšímu bráškovu plně věnují a snaží se je všestranně rozvíjet. Lukáš je šikovný chlapec. Z rozhovoru s jeho matkou je vidět, že motorika se u něho vyvíjela bez problémů, jediné problémy, které se vyskytly, jsou s řečí.

K následujícím testům jsem použila obrazové přílohy a úkoly z knihy Diagnostika dítěte předškolního věku (Bednářová J., Šmardová V. – ComputerPress) a Školní zralost (Bednářová J., Šmardová V. – ComputerPress)

Vyšetření sluchu, sluchového vnímání a paměti

Sluch jsem testovala v tiché místnosti, kde jsem Lukášovi na vzdálenost 6 metrů šeptala postupně 10 slov. Na obě uši Lukáš slyší dobře, protože mi dokázal všechna zvolená

slova zopakovat. Následovala testová cvičení na schopnost naslouchání. Lukáš dokáže bez problému lokalizovat zvuk ve třídě se zavřenýma očima. Dokázal pomocí sluchu rozpoznat zvuky zvonku, mačkání papíru, listování v knížce, stříhání papíru, psaní křídou na tabuli a cinknutí lžičky o hrneček. Nemá problém s nasloucháním předčítané pohádky. Písničku však podle melodie nepoznal. Sluchovou paměť má Lukáš velmi dobře rozvinutou. Dokázal zopakovat větu složenou ze 7 slov a 4 nesouvisející slova. Pět nesouvisejících slov již v přesném pořadí nezopakoval.

Vyšetření fonemického sluchu

Lukáš bez problémů rozpozná slova s vizuálním podnětem i bez něho, v kterých je změněna hláska, samohláska, znělé a neznělé hlásky, sykavky i změněna délka. Problémy se však vyskytly při rozpoznávání měkčení u slov bez vizuálního podnětu. Měl určit, zda říkaná slova jsou stejná nebo jiná. Z 10 dvojic určil chybně dvě. Ve sluchové analýze a syntéze se opět projevíly malé nedostatky. Zvládne vytleskat slabiky slov, rozpočítat skupinu dětí, najít rým a určit, zda se slova rýmují. Lukáš také určí počet slabik, počáteční i koncovou hlásku a samohlásku a dokáže rozdělit slovo na hlásky i složit jednoslabičná slova. Problém má u slov, která obsahují hlásku s nebo š. Toto se projevilo při cvičení v určování, zda slovo obsahuje určitou hlásku a při rozdělení slov na hlásky. Vždy se jednalo o záměnu s – š.

Orientační vyšetření zraku, zrakového vnímání a paměti

Problémy se zrakem se v žádném z testů neprojevily. Lukáš pozná, ukáže i pojmenuje základní barvy, i jejich odstíny. Dále dokáže odlišit dva překrývající se obrázky, sleduje linie mezi ostatními i vyhledá určený tvar na pozadí. V řadě obrázků Lukáš dokáže odlišit obrázek lišící se detailem i vertikální polohou, vyhledá dva shodné obrázky v řadě a odliší shodné nebo neshodné dvojice lišící se vertikální polohou. I zrková analýza a syntéza je v pořádku, byla testovaná skládáním obrázku z několika částí a doplňováním chybějící části v obrázku. Skládání obrázku jsem také využila k testu, zda Lukáš zná a rozumí pojmem před, za, vedle, vpravo, vlevo, nad, pod a pojmenování barev. Zrkovou paměť má Lukáš stejně jako sluchovou paměť velmi dobře rozvinutou.

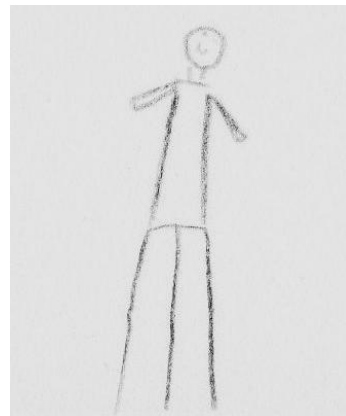
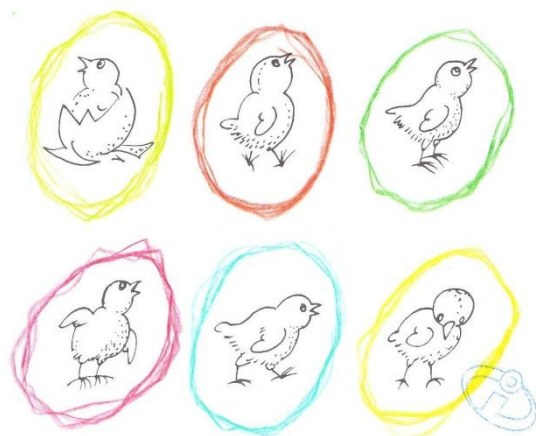
Orientační vyšetření hrubé a jemné motoriky

Hrubá motorika

Hrubou motoriku jsem testovala v rámci kroužku pohybových her. Lukáš se bez problémů zapojuje do všech cvičení a her. Pohyby má koordinované. Zvládá veškeré poskoky na jedné i obou nohách, výskoky snožmo i přeskoky překážek jednonož i snožmo, skoky do dálky i do boku. Umí kroužit pažemi ve stejném směru. Dokáže jít po čáře, přejít přes kladinu a udělá i kotoul vpřed. Má problém chytit nepřesnou přihrávku a při házení nemá zautomatizované správné postavení nohou. Jinak je velmi šikovný, snaživý a při hrách je platným hráčem svého týmu.

Jemná motorika

Při vyšetření jemné motoriky jsem Lukášovi zadala úkol, aby nakreslil postavu. Myslím, že v jeho věku, by postava již měla být vykreslena do větších podrobností. Tužku sice Lukáš drží správně, ale poněkud křečovitě. Níže přiložené grafomotorické cviky ukazují, že pohyby nejsou plynulé.

Ostatní cvičení na jemnou motoriku (sebrat minci, meleme mlýnek...) zvládl bez větších obtíží. Hmatové vnímání nemá Lukáš narušené. Hmatem rozlišil základní geometrické tvary. Vzhledem k tomu, že je Lukáš levák, zaměřila jsem se na používání levé ruky v neobvyklých situacích. Projevilo se, že je opravdu vyhraněný levák, používal vždy levou ruku, případně obě (stavění věže z kostek). Při testu laterality oka, se dominantním projevilo také levé oko.

Orientační vyšetření výslovnosti, diagnostika řeči a jazyka

Při rozhovoru jsem u Lukáše pozorovala správnou výslovnost jednotlivých hlásek. Ověřila jsem si, že si ještě dokonale neosvojil používání hlásky Š (šiška) a to uvnitř slova. Hlásky R a Ř zatím nejsou vůbec vyvozeny.

Z hlediska morfologicko - syntaktické i lexikálně sémantické roviny řeči, úroveň Lukášových komunikačních schopností odpovídá jeho věku. V jeho řeči se neobjevují dysgramatismy. Lukáš má velmi dobrou slovní zásobu, dokáže popsat obrázky základních potravin (ovoce a zelenina), oblečení, nábytku, dopravních prostředků, povolání a určit i jejich nadřazený název. Slovní zásoba se projevuje i ve všeobecném přehledu přiměřeném jeho věku, kterou projevuje při aktivitách v mateřské škole. Menší problém má Lukáš při vyprávění pohádky a popisování obrázků. Mluví jen v krátkých větách, či odpovídá jednoslovně. Při vyprávění pohádky je velmi nervózní. Při běžném rozhovoru však mluví velmi rychle, což mnohdy způsobí i špatnou výslovnost.

Orientační vyšetření motoriky mluvních orgánů

Při testování motoriky mluvních orgánů se ukázalo, že ta cvičení, která dělal poprvé, mu dělají mírné problémy. Lukáš správně dýchá, dokáže zvednout obočí a nafouknout obě tváře. Ovšem nafouknout každou tvář zvlášť se mu nepodařilo. Zřetelně dokáže roztáhnout rty do úsměvu i rty vyšpulit. I samotný jazyk je celkem dobře pohyblivý. Lukáš ho dokáže umístit za horní i dolní řezáky, přisát k tvrdému patru, pleskat jazykem, umístit hrot jazyka do pravého i levého koutku. Nedařilo se mu obkroužit mezi dásní a rtem, neumí jazykem udělat ruličku ani s ním otočit. Všechna tato cvičení jsme prováděli s kontrolou před zrcadlem.

Rozvoj komunikačních schopností

Na základě svého orientačního vyšetření jsem u Lukáše zjistila nedostatky ve vyslovování hlásky Š uvnitř slov a celkově nevytvořené hlásky R a Ř. Vzhledem k tomu, že při vyšetření fonemického sluchu jsem zjistila i problém s rozlišením hlásek S a Š, úvodní povídání jsem zaměřila na rozlišování hlásek S a Š a zautomatizování výslovnosti hlásky Š ve slovech. Každé cvičení jsme začínali krátkým rozhovorem, zaměřeným na zážitky a cvičení doma, jestli se dařilo či ne. Následovala cvičení na zlepšení motoriky mluvidel a dechová cvičení. Při našich prvních setkáních jsem se snažila, aby si Lukáš upevnil diferenciaci mezi hláskami

S a Š. Dalším cílem bylo zlepšení jemné motoriky hlavně při psaní a kreslení. Proto jsme si společně vytvořili kartičky, na kterých byla písmena, u S nakreslený had a rozesmáté rty, u Š mašinka a našpulené rty. Tyto kartičky využíváme při opakování slov, určování, zda slova obsahují hlásku S nebo Š, při rozkládání slov i při určování názvů věcí na obrázcích.

Při všech těchto činnostech jsem kladla důraz, na správnou výslovnost hlásky Š. Lukáš má hlásku sice správně vyvozenou, ale uvnitř slova ji vyslovuje nečistě, nebo ji vynechá úplně. Proto jsem se snažila zařazovat hlavně slova, kde se hláska vyskytuje uprostřed slova, nebo opakovaně. Průběžně jsem zařazovala úkoly např.: kolik slabik má slovo, vytleskej a spočítej slabiky, na kterou hlásku slovo začíná, na kterou končí. Každé cvičení zakončujeme buď kreslením obrázku, nebo různými grafomotorickými cviky. Lukáš má velmi oblíbené malované pohádky, kde si dobře procvičí slova obsahující hlásku S.

Po Vánocích (ve školním roce 2014/2015) jsme povídání zaměřili na hlásku R. Lukáš ji s paní logopedkou vyvozuje pomocí substituční metody. Naším cílem je zlepšit motoriku mluvidel a upevnit správné postavení úst, jazyka, dýchání, jako přípravu na hlásky R a Ř. Zkoušíme, jaké zvuky vydává jedoucí traktor či auto, což Lukáše velmi baví. (nejprve hlásku dddd, ddn, ddá, ddé, apod.) Lukáš je od klinické logopedky a procvičování doma naučen bez problémů ve slovech hlásku R nahrazovat hláskou D. Kromě rozvoje motoriky mluvidel tedy v povídání zařazujeme popis obrázků, na kterých jsou předměty, jejichž názvy obsahují právě hlásku R. Společnou snahou s rodiči a klinickou logopedkou se podařilo u Lukáše zautomatizovat vyslovování hlásky R téměř ve všech slovech. Při běžné komunikaci s kamarády se ve složitějších slovech sice vyskytují problémy, ale důležité je, že když se na mluvení soustředí, chyby nedělá.

Kazuistika č. 2 - Štěpán, 5,5 let

Osobní a rodinná anamnéza

Štěpánovi je pět let. Narodil se po bezproblémovém těhotenství v termínu. I porod proběhl bez komplikací. Štěpán je nejmladší ze čtyř sourozenců. Nejstarší sestře

je 22 let a studuje vysokou školu, bratrům je 17 let a 12 let a oba navštěvují gymnázium. Štěpán byl kojen do 22 měsíců. Poté byl násilně odstaven. V minulém roce byl často nemocný, ale prodělal pouze běžné dětské nemoci. Vývoj motoriky byl u Štěpána mírně opožděný. Sedět začal v 7 měsících, lézt v 9 měsících a chodit začal až na 15 měsících. Ani vývoj řeči se z počátku nijak nevyvíjel normálnímu průběhu. Mateřskou školu začal navštěvovat ve třech letech. Zpočátku se do společných aktivit příliš nezapojoval a nesnažil se ani komunikovat. Doma tráví hodně času u počítače, kde komunikaci nepotřebuje a zároveň ji ani nerozvíjí. Při zvolení zajímavého tématu však vypráví celkem zaujatě. Mluví velmi rychle a nedbale.

Zdravotní stav rodičů i sourozenců je bez problémů. Všichni členové rodiny vyslovují všechny hlásky správně a i jejich vývoj řeči probíhal běžným způsobem. Matka vystudovala SOŠ a pracuje jako zdravotní sestra. Otec je vyučen a pracuje jako řidič. Štěpán vyrůstá v úplné fungující rodině, kde se na výchově dětí podílí oba rodiče společně. Jsou v blízkém kontaktu i s prarodiči.

Vyšetření sluchu, sluchového vnímání a paměti

Štěpánovi byl také testován sluch, schopnost naslouchání a sluchová paměť. Štěpán slyší na obě uši dobře, zopakoval všechna šeptaná slova. Schopnost naslouchání je také v pořádku. Dokáže lokalizovat zvuk v místnosti a rozpoznat sluchem zvuky známých věcí. Štěpán zatím nedokáže udržet pozornost příliš dlouho. Zvládne sledovat děj pouze u kratší předčítané pohádky. To se zřejmě projevilo i při testu sluchové paměti. Štěpán sice zvládl zopakovat větu o 6 slovech. Nesouvisející slova však zopakoval pouze 3.

Vyšetření fonemického sluchu

Štěpán bez problémů rozpozná slova s vizuálním podnětem i bez něho, v kterých je změněna hláska, samohláska, znělé a neznělé hlásky, sykavky, měkčení i změněna délka. Práce s obrázky Štěpána velmi bavila, ale při rozpoznávání slov bez vizuálního podnětu se ke konci přestal soustředit a začal dělat chyby.

Sluchová analýza činí Štěpánovi problémy. Vytleská slova maximálně dvouslabičná a slova dobře známá a často používaná. S tím souvisí také chybné dělení delších slov na slabiky. Počáteční hlásku určil správně jen u svého jména a ve slově maminka. Koncovou hlásku většinou poplete s koncovou slabikou. Cvičení, při kterém měl určovat, zda slovo obsahuje určitou hlásku, však zvládl dobře.

Orientační vyšetření zraku, zrakového vnímání a paměti

Problémy se zrakem se v testech u Štěpána neprojeví. Poznává a pojmenuje základní i doplňkové barvy, dokáže odlišit dva překrývající se obrázky a vyhledá určený tvar v pozadí. Štěpán odlišuje obrázky lišící se detailem i vertikální polohou a vyhledá dva shodné obrázky v řadě. Zraková analýza a syntéza byla testována skládáním obrázku. Tuto činnost však Štěpán nikdy nevyhledával a proto mu činila problémy. V pojmech před, za, vedle, vpravo, vlevo, nad, pod se orientuje. U zrakové paměti stejně jako u sluchové se projeví určité nedostatky.

Orientační vyšetření hrubé a jemné motoriky

Hrubá motorika

Štěpán kolektivní pohybové hry příliš nevyhledává. Nerad zažívá prohru či neúspěch. Pohyby má však koordinované, zvládá poskoky, přeskoky, skok do dálky i kotoul. Respekt má z výšek a jistý si není ani při přechodu lavičky. Po správné motivaci se většinou odváží a zvládne vylézt i na žebřiny. Ani chytání a házení míče nemá zautomatizované. Domnívám se, že doma si s míčem příliš nehraje. V mateřské škole však často používáme různé míče při mnoha činnostech. U Štěpána je zřetelný jistý pokrok.

Jemná motorika

Štěpán měl za úkol nakreslit postavu. Sice vím, že nerad kreslí, ale je potřeba, aby se i v této činnosti zlepšoval. Úchop tužky je sice správný, ale na tužku málo tlačí. Kresby jsou tak velmi slabé a nevýrazné. Štěpán zvládá nakreslit jen základní tvary a kresba postavy odpovídá mladšímu věku dítěte. Vzhledem k tomu, že je Štěpán

předškolák, je nutné se více zaměřit na kresbu a grafomotorické cvičení, aby po nástupu do základní školy nenastaly zbytečné problémy v psaní.

Úchop malých předmětů a manipulace s nimi Štěpánovi nečiní problém. Ani hmatové vnímání není narušené. Hmatem rozliší známé a běžně využívané předměty.

Orientační vyšetření výslovnosti, diagnostika řeči a jazyka

Štěpán rozhovory příliš nevyhledává. Velmi rád však hraje hry na počítači, proto jsem konverzaci vedla tímto směrem. Při popisování různých oblíbených her jsem si ověřila, že Štěpán mluví velmi rychle a nedbale. Toto nedbalé vyslovování často činí chlapcovu řeč téměř nesrozumitelnou. Pokud Štěpán řeč zpomalí a snaží se dobře artikulovat, vyslovuje téměř všechny hlásky správně. Ještě nemá zcela zautomatizovanou hlásku L, kterou ve složitějších slovech občas vynechá. Po upozornění však slovo vysloví správně. Hlásky R a Ř zatím nejsou vyvozeny vůbec.

Z hlediska lexikálně - sémantické roviny jazyka Štěpánova slovní zásoba odpovídá jeho věku. Dokáže pojmenovat základní předměty denní potřeby, potraviny, oblečení, nábytek, dopravní prostředky i povolání. Problémy Štěpánovi činí určit nadřazený název pro určitou skupinu věcí. Štěpánovo porozumění řeči je dobré. Pokud rozhovor není zaměřen na jeho zájmy, odpovídá jednoslovně či vůbec. Věty tvoří jen krátké. Velké nedostatky má Štěpán ve schopnosti popisovat obrázek nebo vyprávět pohádku.

Popis obrázku je pomocí jednoslovných výrazů. Štěpán se běžné komunikaci spíše vyhýbá a nevyhledává ji ani mezi vrstevníky.

Orientační vyšetření motoriky mluvních orgánů

Při testování motoriky mluvidel se ukázalo, že Štěpán neovládá mluvidla příliš obratně. Dokáže se výrazně usmát i našpulit rty, vyplázne jazyk i nafouknout obě tváře. Ovládání jazyka je o něco horší. Hry s jazykem však Štěpána baví, proto se snaží. Po několika pokusech zvládne olíznout rty dokola a dotknout se jazykem zubů. Při pohledu do zrcadla zkouší různé obličejové výrazy a zároveň se učí ovládat mimické svalstvo. Do budoucna však máme co zlepšovat.

Rozvoj komunikačních schopností

Na základě svého orientačního vyšetření jsem u Štěpána zjistila nedostatky ve vyslovování hlásky L ve složitějších slovech a ve slovech, ve kterých se hláska L opakuje. Hlásky R a Ř jsou zatím nevytvořené. Kromě špatné výslovnosti je nutné upravit tempo řeči a zařadit činnosti pro rozvoj motoriky mluvidel, rozvoj vypravování a popisu obrázků. Štěpán od loňského roku pravidelně navštěvuje klinického logopeda, který se stará o vyvození a upevnění hlásek.

Stejně jako u ostatních dětí jsme vždy společné povídání zahájili rozhovorem o zážitcích z domova, víkendu, či prožitého dne v mateřské škole. Poté následovala cvičení na motoriku mluvidel a dechová cvičení. Vzhledem k tomu, že úroveň Štěpánovi kresby neodpovídá jeho věku, často jsem zařazovala i kresbu a grafomotorické cviky. Štěpán na začátku roku zatím neměl úplně zautomatizovanou výslovnost hlásky L, k popisování obrázků jsem tedy volila obrázky s převahou předmětů a činností obsahujících právě tuto hlásku. I při ostatním povídání jsem dbala na správnou výslovnost všech hlásek. Štěpán mluví velmi rychle, a proto je i jeho výslovnost nedbalá. Po upozornění je však schopný tempo na určitou dobu zpomalit. V průběhu roku jsme se snažili, aby se tato doba, kdy se na řeč soustředí, postupně prodlužovala. Zkoušeli jsme vytleskávání slabik a analýzu a syntézu slov a hry na rozvoj zrakové a sluchové paměti. Často jsme hráli pexeso.

Štěpán ze začátku roku úplně odmítal vyprávění pohádek. Vždy mi řekl, že to neumí. Postupně jsem se snažila tento blok překonat. Využila jsem obrázků z pohádek. Nejprve jsem pohádku vyprávěla já a Štěpán řadil obrázky podle posloupnosti děje. Poté jsme společně pohádku opět podle obrázků převyprávěli. Hra s obrázky Štěpána bavila a nevědomky postupně zvládl pohádku i převyprávět. Oblíbenými se staly i malované pohádky, u kterých Štěpán doplňoval slova podle obrázků.

Štěpán s klinickou logopedkou ve spolupráci s rodiči zvládl vyvození hlásky R. Od dubna jsme proto rozvoj motoriky mluvidel i povídání zaměřili na zautomatizování hlásky R. Cílem je, aby hlásku R Štěpán správně vyslovoval ve všech slovech i v běžné komunikaci, při které se na výslovnost nesoustředí.

Kazuistika č. 3 - Johana, 5,3 let

Osobní a rodinná anamnéza

Johana je pět let. Narodila se jako prvorozená po bezproblémovém těhotenství v termínu a bez komplikací. Doma má nyní dvouletou sestru. Johana byla kojena pouze do 2 měsíců, protože matka neměla dostatek mléka. Dosud prodělala pouze běžné dětské nemoci jako neštovice a chřipka. U Johany proběhl běžný motorický vývoj, sedět začala v 5 měsících, lézt v 7 měsících a chodit začala v jednom roce. Ani vývoj řeči se z počátku nijak nevymykal normálnímu průběhu. Při nástupu do mateřské školy bylo Johaně poměrně dobře rozumět. Problémy začaly až s vyvozením hlásky L. Později se zřejmě kvůli výtkám z rodiny, aby správně vylovovala hlásku R, objevily velární tendence. Johana je velmi snaživá a cílevědomá. Naštěstí se podařilo tyto tendence včas odhalit a po rozhovoru s rodiči postupně vymizely.

Zdravotní stav rodičů i sestry je bez problémů. Oba rodiče vyslovují všechny hlásky správně. Matka vystudovala VOŠ uměleckého zaměření a v oboru i pracuje. Otec má SOŠ a pracuje jako kameník. Johana vyrůstá v úplně fungující rodině. Oba rodiče se dcerám plně věnují a snaží se je všestranně rozvíjet.

Vyšetření sluchu, sluchového vnímání a paměti

Johanku jsem, stejně jako ostatní děti testovala, zda dobře slyší, dokáže naslouchat a na jaké úrovni je rozvinutá sluchová paměť. Test ukázal, že se sluchem nemá žádné problémy, protože zopakovala všech deset šeptaných slov. Ani schopnost naslouchat není nijak oslabená, rozpozná běžné zvuky, naslouchá předčítané pohádce a dokáže i poznat píseň podle melodie. Nejtěžší zkouškou bylo pro Johanku testování sluchové paměti. Johanka je velmi ctižádostivá a špatně se srovnává s neúspěchem. Často se stane, pokud dojde k neúspěchu, že se Johanka zasekne a nechce dál spolupracovat. S opakováním vět neměla problémy, ale nesouvisející slova zopakovala jen 3. Při pokusu o zopakování čtyř nesouvisejících slov si nemohla na dvě slova vzpomenout a už neřekla vůbec nic. Ostatní testy se tedy přesunuly na jiný den.

Vyšetření fonemického sluchu

Z počátku testování byla Johanka trochu nervózní. Rychle se ukázalo, že je to úplně zbytečné. Johanku cvičení s obrázky a slovy bavila, správně rozpoznala slova s vizuálním podnětem i bez něho, ve kterých je změněna hláska, samohláska, znělé a neznělé hlásky, měkčení, sykavky i změněna délka. Ani sluchová analýza a syntéza nečiní Johance problémy. Zvládne vytleskat slabiky slov a spočítat je, rozpočítat skupinu dětí a určit, zda se slova rýmují. Zvládne i poskládat krátká slova ze slabik a v krátkých a dobře známých slovech určit první hlásku.

Orientační vyšetření zraku, zrakového vnímání a paměti

Problémy se zrakem se v žádném z testů neprojeví. Johana pozná, ukáže i pojmenuje barvy. Dokáže odlišit dva překrývající se obrázky, sleduje linie mezi ostatními i vyhledá určený tvar na pozadí. V řadě obrázků Johana dokáže odlišit obrázek lišící se detailem i vertikální polohou, vyhledá dva shodné obrázky v řadě a odliší shodné nebo neshodné dvojice lišící se vertikální polohou. Johanka velmi ráda skládá puzzle, proto jí skládání obrázků nečinilo žádné problémy. Rozumí pojůmům před, za, vedle, nad, pod. Zatím nezvládá rozlišit pravou a levou stranu, které spíše typuje. Zraková paměť Johanky odpovídá jejímu věku.

Orientační vyšetření hrubé a jemné motoriky

Hrubá motorika

Rozvoj hrubé motoriky odpovídá věku Johany. Pohyby jsou koordinované. Ráda cvičí a zvládá skoky i na jedné noze, přeskoky, běh, kotoul vpřed i hry s míčem. Příliš nevyhledává soutěživé pohybové hry, při kterých se obává neúspěchu.

Jemná motorika

Johanka pochází z umělecké rodiny, což je zřetelné i v jejím výtvarném projevu. Ráda a pěkně kreslí. Úchop tužky je správný a uvolněný. Pohyby jsou plynulé. Johanka zvládla i další cvičení zaměřená na jemnou motoriku. Dokáže uchopit a manipulovat s malými předměty. Hmatem rozpozná známé předměty (autíčko, panenku, hrneček, pastelku, atd.).

Orientační vyšetření výslovnosti, diagnostika řeči a jazyka

Při vyšetření klinickou logopedkou se u Johanky objevily velární tendence, což mě velmi překvapilo. Při běžné mluvě jsem to nikdy nezpozorovala. Následně se ukázalo, že v běžné mluvě se tyto tendence opravdu neprojeví. Při rozhovoru s paní logopedkou však věděla, že se musí snažit, což způsobilo právě počátky ráčkování. Odpoledne jsem vše probrala s maminkou, jelikož jsem se domnívala, že velární

tendence při povídání s logopedkou musejí mít nějakou příčinu. Matka mi potvrdila, že prarodiče Johanku nabádají k výslovnosti hlásky R, kterou však zatím nemá vytvořenou. Johanka je velmi snaživá, a proto se snažila prarodičům a poté i klinické logopedce předvést, že dokáže vyslovovat správně. Dobré bylo, že se tento problém podařilo odhalit hned v počátcích. Rodina přestala Johanu pobízet ke správné výslovnosti a ta mohla u paní logopedky začít s vyvozováním správné výslovnosti hlásky R. Kromě hlásek R a Ř, které ještě nemá vyvozené, Johanka nemá plně zautomatizovanou hlásku L. Když se na danou hlásku soustředí a zaměří, vysloví ji vždy správně. V běžné mluvě s kamarády, pedagogy či rodiči hlásku L často vynechává.

Z hlediska ostatních rovin řeči (morfologicko - syntaktická, lexikálně - sémantická a pragmatická) úroveň komunikačních schopností Johanky odpovídá jejímu věku. V řeči se neobjevují dysgramatismy a slovní zásoba je dostatečná. Dokáže pojmenovat předměty denní potřeby, zvířata, dopravní prostředky, povolání, atd. a určit k nim i nadřazený název. Dobře známou pohádku převypráví i bez pomoci obrázků. Převyprávět neznámý příběh, stejně jako popsat obrázek, je pro Johanku mnohem těžší. Mluví buď v krátkých větách, nebo pouze pomocí samostatných slov. Johanka je velmi komunikativní, ale při veřejných vystoupeních, či komunikaci s cizími lidmi, se stydí.

Orientační vyšetření motoriky mluvních orgánů

Johana mluvidla ovládá poměrně dobře. Jazyk není příliš obratný, musí se na pohyby velmi soustředit, což při běžné mluvě nezvládá. Bez problémů se zasměje, vyšpulí rty a nafoukne obě tváře. Dokáže umístit hrot jazyka do pravého i levého koutku a dokonce se i hrotem jazyka dotkne nosu. Johance se příliš nedaří dotknout se jazykem do určeného místa v ústech ani plácání jazykem.

Rozvoj komunikačních schopností

Na základě svého orientačního vyšetření jsem u Johany zjistila nedostatky ve vyslovování hlásky L, kterou nemá ještě plně zautomatizovanou. Dále není vyvozená hlásky R a Ř. Podle zpráv od maminky začala Johana s paní logopedkou vyvozovat hlásku R. Při vyšetření logopedkou se projevil velární tendence. Snaží se tedy zabránit zařívání špatné výslovnosti. Následné přeučování by bylo mnohem náročnější.

Zpočátku jsem společná povídání zaměřila na zautomatizování výslovnosti hlásky L a rozvoj motoriky mluvidel. Mým cílem bylo také zlepšení schopnosti vyprávět a popis obrázku. Povídání probíhalo obdobně, jako u ostatních dětí. Obsahovala nejprve krátký rozhovor, zaměřený na zážitky z domova či z mateřské školy. Poté následovala cvičení zaměřená na rozvoj motoriky mluvidel a dechová cvičení. Dále pak probíhalo vyprávění pohádek, převyprávění podle obrázků, malované čtení a popis obrázků. Veškerá cvičení a hry byly zaměřeny na zautomatizování hlásky L. Povídání obsahovalo také kresbu a grafomotorické cvičení. Některá povídání Johana absolvovala společně se Štěpánem, který potřeboval také zautomatizovat hlásku L. Tato společná cvičení děti velmi bavila. Společně vyprávěly pohádky a příběhy, vytleskávaly slova, hrály pexeso a hrály si s obrázky a slovy. Pro Johanku mělo společné povídání i další přínos. Měla k sobě kamaráda, se kterým se mohla poměřovat. Došlo k velkému zlepšení ve zvládnutí emocí při prohře či neúspěchu. To považuji za velký úspěch.

Výslovnost hlásky L při běžném hovoru se zlepšila. Problémy se projevily u složitých dlouhých slov, či ve slovech, kde se hláska opakovala. Začátkem dubna mně maminka přinesla zprávu od klinické logopedky. U Johany se podařilo vyvodit hlásku R. Nyní jsem tedy mohla zařazovat povídání a popisy obrázků zaměřených na zautomatizování právě hlásky R.

Kazuistika č. 4 - Šimon, 5,8 let

Osobní a rodinná anamnéza

Šimonovi je pět let. Narodil se jako druhorozený po bezproblémovém těhotenství v termínu a bez komplikací. Doma má dvě sestry. Starší je 8 let a navštěvuje třetí třídu základní školy. Mladší sestře jsou 3 roky a chodí společně s Šimonem do mateřské školy. Šimon byl kojen do 5 měsíců. Prodělal pouze běžné dětské nemoci. Jeho motorický vývoj proběhl běžným způsobem, sedět začal kolem 5. měsíce, lézt kolem 7. a chodit začal v jednom roce. Vývoj řeči probíhá adekvátně k jeho věku. Příští rok však Šimon nastupuje do základní školy, proto jsme se v mateřské škole zaměřili na rozvoj komunikačních schopností, aby nedošlo ke komplikacím při výuce čtení a psaní. Zatím nedošlo k vyvození hlásek R a Ř.

Zdravotní stav rodičů i sester je bez problémů. Pouze mladší sestra má problémy se srdcem, naštěstí se však stav nezhoršuje a je schopna běžně fungovat a navštěvovat mateřskou školu. Oba rodiče i starší sestra vyslovují všechny hlásky správně. Matka vystudovala SOŠ a momentálně pracuje jako dělnice. Otec je vyučen a pracuje jako kominík. Šimon vyrůstá v úplné fungující rodině. Oba rodiče se snaží dětem co nejvíce věnovat, ale komplikuje jim to pracovní vytížení a práce na směny. Ve výchově jim však pomáhají prarodiče, takže dětem je poskytnuto vše, co potřebují.

Vyšetření sluchu, sluchového vnímání a paměti

Šimonův sluch byl testován v tiché místnosti, kde jsem na vzdálenost 6 metrů šeptala postupně 10 slov. Šimon slyší na obě uši dobře, jelikož zopakoval všechna slova správně. Ani schopnost naslouchání není u Šimona narušena. Dokázal lokalizovat zvuk ve třídě a pomocí sluchu poznal zvuk známých předmětů. Rád a pozorně poslouchá předčítanou pohádku. Šimon je také schopný rozpoznat dětské písně podle melodie. Sluchová paměť je na obdobné úrovni jako u jeho vrstevníků.

Vyšetření fonemického sluchu

Rozpoznat slova s vizuálním podnětem i bez něho Šimonovi nečiní žádné problémy. Více ho však bavila práce s obrázky. Šimon bez problémů rozpozná slova, ve kterých je změněna hláska, samohláska, znělé a neznělé hlásky, měkčení, sykavky i změněna délka hlásky. Sluchová analýza a syntéza taktéž odpovídá věku Šimona. Baví ho vytleskávání slabik ve slovech a rozpočítávání dětí s doprovodem říkadla. Bez chyby spočítá slabiky ve slově, dokáže určit, zda se slova rýmují a u dobře známých slov určí i počáteční hlásku. Zvládá také určit, zda slovo obsahuje určenou hlásku. Hledání rýmů je pro Šimona zatím problematické.

Orientační vyšetření zraku, zrakového vnímání a paměti

Šimonův zrak i zrakové vnímání je bez odchylek od běžného vývoje. Poznává a pojmenuje základní barvy, i jejich odstíny. Při práci s obrázky dokázal odlišit dva překrývající se obrazy, sleduje linie i vyhledá určený tvar na pozadí. V řadě obrázků

odliší obrázek lišící se detailem i vertikální polohou, vyhledá dva shodné obrázky v řadě a odliší shodné nebo neshodné dvojice lišící se vertikální polohou. Skládání obrázků z několika částí je Šimonova oblíbená činnost. Dobře zná a dokáže určit pojmy před, za, vedle, vpravo, vlevo, nad, pod. Zrakovou paměť má Šimon stejně jako sluchovou paměť velmi dobře rozvinutou.

Orientační vyšetření hrubé a jemné motoriky

Hrubá motorika

Hrubá motorika je u Šimona na odpovídající úrovni, přeměřená jeho věku. Pohyby jsou koordinované. Šimon je obratný a rychlý. Rád si hraje s míčem, zvládá chytání, házení a s ostatními kluky často hraje fotbal. Žádný sport či pohyb mu není cizí. V týmových hrách je platným hráčem svého týmu. Mateřskou školu dokonce v minulém roce reprezentoval na Olympiádě mateřských škol Novopacka.

Jemná motorika

Stejně jako hrubá motorika, je i jemná motorika u Šimona na úrovni odpovídající jeho věku. Kreslení Šimon příliš nevyhledává, raději tvoří nebo staví z různých materiálů a stavebnic. Tužku Šimon drží správně a pohyby ruky jsou plynulé. Bez problémů Šimon zvládá úchop a manipulaci s malými předměty i stříhání. Dokáže rozpoznat předměty pomocí hmatu, takže ani hmatové vnímání není narušené.

Orientační vyšetření výslovnosti, diagnostika řeči a jazyka

Z rozhovoru s Šimonem bylo zřejmé, že problémy s výslovností nejsou tak závažné. Zvládá výslovnost všech hlásek kromě hlásky R a Ř. Hlásky R začíná pomalu „naskakovat“ ve slovech, kde hláska R následuje po hlásce T nebo D. Hlásky Ř zatím není vyvozená. Šimon mluví v rozvitých větách. Skladba věty je dle pravidel gramatiky. Má velmi dobrou slovní zásobu, zná názvy základních potravin, oblečení, nábytku, dopravních prostředků, povolání, zvířat a rostlin atd. K těmto kategoriím dokáže určit i nadřazený název. Šimon má dobrý všeobecný přehled. Dobře dokáže vyprávět známou pohádku i prožitý příběh. Obrázek popisuje ve větách. Řeč je při běžném rozhovoru smysluplná a dobře srozumitelná.

Orientační vyšetření motoriky mluvních orgánů

Testováním motoriky mluvních orgánů se ukázalo, že motorika je poměrně dobře rozvinutá. Šimona všechna cvičení před zrcadlem velmi bavila. Zkoušel se zamračit, zasmát, vycenit zuby a poté následovala cvičení na motoriku jazyka. Jazyk ovládá velmi dobře. Dokáže olíznout dokola rty i umístit jazyk do určených částí úst (za zuby, před zuby, do jedné tváře, do koutků rtů). Po chvíli zkoušení Šimon dokázal z jazyku udělat ruličku i otočit s ním v ústech. Skutečnost, že je jazyk dobře pohyblivý, dává velkou naději, že by se výslovnost hlásek R a Ř mohla velmi rychle upravit.

Rozvoj komunikačních schopností

Na základě svého orientačního vyšetření jsem u Šimona zjistila nedostatky ve vyslovování hlásky R a celkově nevyvozené hlásky Ř. Proto byla úvodní povídání zaměřená převážně na upevnění výslovnosti hlásky R ve všech pozicích ve slově. Na rozhovor na začátku cvičení se Šimon vždy těšil, protože v rámci běžných činností mateřské školy na individuální rozhovor někdy nezbyde čas. Se zaujetím vždy vyprávěl zážitky z víkendu nebo prožitého dne v mateřské škole. Následovala cvičení na rozvoj motoriky mluvidel. Po rozhýbání jazyka se mluví dětem mnohem lépe. Ostatní povídání a cvičení byla zaměřena právě na upevnění hlásky R. Šimon popisoval obrázky, na kterých byla převaha předmětů a činností obsahujících právě tuto hlásku, a vyprávěl pohádky. Velmi oblíbené je asi u všech dětí malované čtení. Dále jsme hráli pexeso

a kreslili. V průběhu roku jsem zařadila i úkoly na vytleskávání slabik, určení první a poslední hlásky, určení rýmu a další hry se slovy.

Šimonovi se podařilo výslovnost hlásky R natolik zautomatizovat, že ji používá bez problémů i v běžné mluvě. Zbývalo jen vyvodit hlásku Ř. V březnu jsem se tedy rozhodla, že se v rámci povídání pokusíme o její vyvození. Po cvičeních na motoriku mluvidel jsem Šimonkovi řekla, aby našpulil ústa, jako když chce dát mamince pusu. Toto cvičení Šimon zná, proto to nebyl žádný problém. Při našpulených rtech měl vyslovit slovo tri. Na první pokus se ozvala výrazná hláska Ř. Šimon měl ohromnou radost. Okamžitě mu totiž hláska naskočila ve všech slovech. Po návratu zpět do třídy mateřské školy ukazoval svým kamarádů, paní učitelce a následně i rodičům, jak zvládá hlásku Ř vyslovit. Hláska Ř se stala plnohodnotnou součástí jeho mluvního projevu. Ihned ji používal i v běžné komunikaci. Zpočátku na ni upozorňoval a říkal ji výrazněji než ostatní hlásky, ale to se rychle vyrovnalo.

Cílem našeho povídání bylo upravit řeč před nástupem do základní školy a mám velkou radost, že se to podařilo.

Kazuistika č. 5 - Marie, 6,8 let

Osobní a rodinná anamnéza

Marii je šest let a je jedináček. Narodila se po bezproblémovém těhotenství v termínu a bez komplikací. Marie byla kojena do 8 měsíců. Prodělala běžné dětské nemoci. Její motorický vývoj byl již od začátku mírně opožděný. Sedět začala v 8. měsíci, lézt v 11. a chodit začala až v 16 měsících. Opožděný motorický vývoj je znatelný i dnes. Vývoj ve všech oblastech byl mírně opožděn a to i vývoj řeči. Při nástupu do mateřské školy byly Marii tři roky a vůbec nechtěla komunikovat. Měla malou slovní zásobu, nerozuměla zadáním úkolů a stranila se kolektivu. Byla velmi fixovaná na matku. Velmi špatná řeč byla i jedním z důvodů pro rozhodnutí rodičů pro odklad povinné školní docházky.

Oba rodiče jsou zdraví, pouze otec prodělal před rokem infarkt myokardu, který po potřebné rekonvalescenci zůstal bez následků. Matka pochází z Polska. I přes podobnost obou jazyků vzniká mezi ní a ostatními lidmi jazyková bariéra. Většinou nevím, zda mi dobře rozumí. Myslím, že právě mateřský jazyk matky, může být jedním z důvodů špatného vývoje řeči Marie. Některá slova totiž Marie zná pouze polsky a český název chybí. Otec i matka pracují jako dělníci na směny. Proto nemají na Marii příliš času. Jejich občasná snaha je však na Marii velmi vidět. V průběhu docházky do mateřské školy udělala Marie velké pokroky.

Vyšetření sluchu, sluchového vnímání a paměti

Testováním v tiché místnosti jsem zjistila, že Maruška slyší dobře. Z deseti šeptaných slov slyšela a zopakovala všechny správně. Ostatní oblasti sluchu tak bezproblémové ale nejsou. Maruška sice dokáže lokalizovat místo ve třídě, ze kterého vychází zvuk, ale při určování původce zvuku dělá časté chyby. Pohádku sice poslouchá, zdá se, že pozorně, ale pokud chci pohádku převyprávět, bez pomoci není schopná popsat děj. Také rozpoznání písničky podle melodie činí Marušce potíže. Ani sluchová paměť neodpovídá Maruščině věku. Dokáže zopakovat maximálně větu složenou z 5 slov a tři nesouvisející slova.

Vyšetření fonemického sluchu

Při vyšetření Maruška prokázala, že dobře rozpozná slova s vizuálním podnětem. Chyby se objevovaly v sykavkách a měkčení. Velmi také záleželo na tom, zda se jedná o slova velmi známá. Při rozpoznávání slov bez vizuálního podnětu, však byly chyby mnohem četnější. Opět se vyskytovaly převážně v sykavkách, měkčení, ale i ve slovech, se změnou znělé a neznělé hlásky. Maruška měla určit, zda říkaná slova jsou stejná nebo jiná. Z deseti dvojic určila pouze polovinu správně. Ve sluchové analýze a syntéze se opět projeví nedostatky. Problémy Marušce činí vytleskávání slabik ve slovech, zároveň i určení počtu slabik. První ani poslední hlásku slova nedokáže určit vůbec. Při určování, zda slovo obsahuje zadanou hlásku, spíše jen tipuje.

Orientační vyšetření zraku, zrakového vnímání a paměti

Oproti ostatním oblastem, kde se u Marušky projevily nedostatky, zrak i zrakové vnímání odpovídají jejímu věku. Maruška rozpozná a pojmenuje základní barvy i jejich odstíny, dokáže odlišit dva překrývající se obrázky, sleduje linie mezi ostatními i vyhledá určený tvar na pozadí. V řadě obrázků dokáže odlišit obrázek lišící se detailem i vertikální polohou, vyhledá dva shodné obrázky v řadě a odliší shodné nebo neshodné dvojice lišící se vertikální polohou. Zraková analýza a syntéza byla testována skládáním obrázku z několika částí. Maruška ráda skládá puzzle, proto jí tento úkol nečinil žádný problém. Orientace v prostoru je dobrá, rozumí a dokáže vhodně využít pojmy před, za, vedle, nad a pod. Maruška zatím nezvládá rozlišit pravou a levou stranu. Zraková paměť, stejně jako sluchová paměť, zatím není velmi dobře rozvinutá.

Orientační vyšetření hrubé a jemné motoriky

Hrubá motorika

Motorika (hrubá i jemná) se u Marušky v posledním roce velmi rozvinula. Před rokem byly její pohyby velmi nekoordinované, až neohrabané. Druhým rokem Maruška navštěvuje kroužek pohybových her a myslím, že i to přispělo ke zlepšení jejich pohybových schopností i dovedností. Maruška příliš nevyhledává kolektivní hry, ale postupně se i do těchto aktivit častěji zařazuje. Zvládá již veškerá cvičení, jako jsou skoky, poskoky, kotoul vpřed i házení a chytání míče.

Jemná motorika

Jak jsem již zmínila výše, v posledním roce se u Marušky projevil velký pokrok. Po nástupu do mateřské školy Maruška vůbec nezvládala úchop tužky a kreslení se vyhýbala. V loňském roce se podařilo tento odpor odstranit a dokonce se kreslení dostalo do obliby. Dnes Maruška drží správně tužku, ruka je uvolněná a pohyby jsou plynulé. Sebrat zvládne i malé předměty a hmatem rozpozná známé předměty (hrneček, plyšovou hračku, dřevěnou kostku, lžici, míč, atd.).

Orientační vyšetření výslovnosti, diagnostika řeči a jazyka

V ostatních sledovaných oblastech udělala Maruška za poslední dobu velký pokrok. Špatná řeč bohužel nadále zůstává velkým nedostatkem. Řeč byla i jedním s hlavních důvodů odkladu povinné školní docházky. Maruščina řeč je sice srozumitelná, ale problém se špatnou výslovností se vyskytuje hned u několika hlásek. Maruška nerozlišuje a často zaměňuje hlásky C, S, Z a Č, Š, Ž. Hlásku L má sice vyvozenou, ale v běžné řeči ji zařazuje pouze výjimečně. Hlásky R a Ř zatím nejsou vůbec vyvozeny.

Úroveň Maruščiných komunikačních schopností ve všech rovinách jazyka neodpovídá jejímu věku. V řeči se objevují neobratnosti v tvarosloví i větosloví. Slovní zásoba Marušky je také značně omezená. Jak je již uvedeno v rodinné anamnéze, matka Marušky pochází z Polska. Proto i Maruška zná některá slova a výrazy pouze polsky. Základní slovní zásobu (názvy oblečení, nábytku, dopravních prostředků a potravin) Maruška má, ale nezná například názvy některých druhů ovoce či zeleniny, názvy povolání, stromů atd. Problémy činí i popis obrázků či vyprávění pohádky. Mluví v jednoduchých větách. Při běžné komunikaci je však schopná vyprávět zážitky i ve složených větách. Maruščina komunikace s rodiči a rozvoj řeči, je zdá se problematický (matka Polka a otec je často v práci). Proto by bylo vhodné, aby Maruška navštěvovala mateřskou školu co nejčastěji. Pravidelně však zůstává doma, kde se její řeč příliš nerozvíjí, což je škoda.

Orientační vyšetření motoriky mluvních orgánů

Špatná výslovnost několika hlásek úzce souvisí se špatnou motorikou mluvidel. Maruška svaly obličeje, ani samotný jazyk neovládá příliš koordinovaně. Umí se sice zasmát, zamračit, vycenit zuby, ale při složitějších úkonech má velký problém. Zásadní je, že nedokáže umístit jazyk na určené místo v ústech a nedokáže plácnout jazykem. Cvičení a hry s jazykem však Marušku baví, zpočátku tak vymýšlí před zrcadlem různé obličeje a postupně se i daří některá cvičení.

Rozvoj komunikačních schopností

Na základě svého orientačního vyšetření jsem u Marušky zjistila velké nedostatky ve vyslovování hlásek C, S, Z a Č, Š, Ž, L, R a Ř. Již z tohoto výčtu je zřejmé, že se jedná o vícečetnou dyslalii. Stejně jako u ostatních dětí naše společné povídání začínalo krátkým rozhovorem, zaměřeným na zážitky z minulých dní. Úvodní cvičení jsem zaměřila na rozvoj motoriky mluvidel. Tato cvičení probíhala před zrcadlem, aby si mohla sama Maruška zkontrolovat, správné postavení či umístění jazyku. Ke cvičení jsem využívala i bonbony, které Maruška musela umístit na určené místo v ústech. Tato cvičení jsou u dětí všeobecně velmi oblíbená. Povídání nad obrázky a obrázkové čtení bylo zaměřeno na diferenciaci hlásek C, S, Z a Č, Š, Ž, a upevnění již vyvozené hlásky L. Dalším cílem byl i rozvoj slovní zásoby, ke kterému jsem také využívala obrázky, předměty a situace.

Maruška si také velmi oblíbila povídání pohádek podle obrázků, popřípadě řazení obrázků podle děje. Většinou jsem nejprve Marušce pohádku pověděla já a ona seřadila obrázky, poté podle obrázků vyprávěla sama. V rámci povídání, kdy bylo přítomno více dětí, jsme také hráli pexeso. To bylo zaměřeno na hlásky, které dětem činily potíže. Vždy, když odkryly obrázek, musely říct, co na něm je. Zároveň je pexeso vhodné na rozvoj zrakové paměti, která měla u většiny dětí rezervy. Průběžně jsem zařazovala úkoly např.: kolik slabik má slovo, vytleskej a spočítej slabiky, na kterou hlásku slovo začíná a na kterou končí. Každé cvičení bylo zakončeno kreslením obrázku nebo bludištěm. Jelikož se za celý rok nepodařilo zcela zautomatizovat hlásky C, S, Z a Č, Š, Ž a L, hlásky R a Ř zůstaly nadále nevyvozené.

Po vyšetření Marušky klinickou logopedkou, byla již v loňském roce doporučena rodičům odborná logopedická péče. Při letošním vyšetření jsem se však dozvěděla, že Maruška logopedku sice navštívila, ale pouze jednou. Od té doby se rodiče pouze objednali, ale již nedorazili. Maruška bohužel pravidelně nedochází ani do mateřské školy. Některé týdny tudíž naše povídání neproběhla. Ani doma není zjevné, že by se rodiče rozvoji řeči příliš věnovali. Je mi velmi líto, že rodiče nepovažují za důležité, aby se Maruška naučila správně mluvit a usnadnili jí tak nástup do základní školy.

Na Marušce je totiž jakákoli snaha velmi vidět v jejích velkých pokrocích. V řeči se bohužel o mnoho nepodařilo vylepšit její mluvní projev. Částečně se zlepšila výslovnost hlásky L, kterou při soustředění Maruška již vyslovuje správně. V běžné řeči však zcela zautomatizovaná stále není.

Během roku se však zcela upravil vývoj hrubé motoriky. Maruška začala velmi ráda sportovat a hlavně soutěžit. Své dobré pohybové schopnosti a dovednosti prokázala při Olympiádě mateřských škol Novopacka, kde vyhrála soutěž ve skoku dalekém a v ostatních disciplínách skončila v první šestce.

7 Výstupy z případových studií

Výstupy č. 1 - Lukáš

Lukáš měl problémy s vývojem řeči už od útlého dětství. Tyto potíže by mohly mít původ v problematickém porodu. Nikdo v rodině žádnou vadu řeči nemá a řeč u jeho mladšího bratra se zatím také vyvíjí obvyklým způsobem. Od pěti let, kdy začal navštěvovat klinického logopeda, udělal velký pokrok, ale i přesto zatím nemá všechny hlásky správně vytvořené. Vzhledem k tomu, že od září bude chodit do první třídy, je nutné, aby se řeč vylepšila co nejdříve, aby se od řeči neodvíjely i chyby ve čtení a psaní. Lukáš je chytrý a zvědavý kluk a bylo by to škoda.

Nejprve jsem si u Lukáše provedla orientační vyšetření a samotnému zlepšení komunikačních schopností jsem se věnovala po zbytek roku. Za tuto dobu se u Lukáše projevilo velké zlepšení. Při počátečním vyšetření měl problémy hlavně v rozkládání slov, které obsahovaly hlásky S a Š. To se podařilo naprosto odstranit. Při cvičeních již vyslovuje hlásku Š správně a výslovnost se daří i v normální mluvě během dne. Velký pokrok Lukáš udělal i ve vyslovování hlásky R. Při našem povídání již téměř nedělá chyby. Při běžné komunikaci, kdy se přímo na řeč nesoustředí, nebo pospíchá, se však zatím chyby vyskytují. Důvodem je nedostatečná automatizace, ale věřím, že Lukášova snaha odstraní i tyto chyby.

Mám radost, že Lukáše veškerá cvičení baví a bere je spíše jako hru. Na naše „povídání“ se těší a vždy má radost z podařené práce. Dále jsem velmi spokojená se spoluprací s rodinou. V kontaktu jsem především s matkou. Pravidelně trénují a hlavně si v této aktivní rodině povídají. Maminka si uvědomuje, že je velmi důležité, aby se Lukášova řeč zlepšila. To se zatím daří a věřím, že do nástupu do základní školy Lukáš vše dožene.

Výstupy č. 2 - Štěpán

Štěpán během roku udělal ve všech rozvíjených činnostech velký pokrok. Domnívám se, že Štěpánovi problémy vznikly dnešní uspěchanou a přetechizovanou dobou. Většinu svého volného času tráví u počítače, kde komunikovat nepotřebuje. Příští rok však Štěpán nastupuje do základní školy a komunikace je jedním ze základních předpokladů pro nástup do základní školy.

Během roku jsme se zaměřili na zautomatizování hlásky L, kterou postupně začal používat i při běžné komunikaci. Důležité, ke správnému rozvoji výslovnosti všech hlásek, bylo zlepšení motoriky mluvidel. Další snahou byl rozvoj kresby a grafomotoriky. Povídání bylo zaměřeno na rozvoj aktivní slovní zásoby, schopnost vyprávění a popisu obrázku srozumitelnými a smysluplnými větami. Hravou formou jsme rozvíjeli analýzu a syntézu slov, vytleskávání a počítání slabik ve slově a sluchovou a zrakovou paměť.

Těší mě, že se i rodiče začali zajímat a zapojovat do rozvoje Štěpánových schopností. Bez spolupráce klinického logopeda a rodiny by jistě nebyl pokrok takový. I přesto mají před sebou ještě kus práce. Musí dokončit automatizaci hlásky R a vyvodit hlásku Ř. Věřím, že společnou snahou se toto v dohledné době podaří a Štěpán bude moci úspěšně nastoupit do základní školy.

Výstupy č. 3 - Johana

Johančina řeč se vyvíjela přiměřeně k jejímu věku. Velký problém se vyskytl až v pěti letech, kdy docházelo ze strany rodiny k nátlaku na správnou výslovnost hlásky R. Johana na tuto hlásku ještě nebyla vůbec připravená a motoricky ji nezvládla. Přesto se snažila, protože už v tomto věku byla velmi cílevědomá. Při nátlaku na výslovnost hlásky R došlo k velární výslovnosti. To se ukázalo při vyšetření primární logopedkou. Johana se snažila hlásku vyslovovat. V běžné mluvě, kdy se na výslovnost Johanka nesoustředila, se velární tendence nevyskytovaly. Díky včasnému odhalení nedošlo k zafixování špatné výslovnosti. Bylo nutné udělat určitá opatření, aby se řeč Johanky vyvíjela správně. Při rozhovoru s matkou, jsem jí vše vysvětlila. Dozvěděla se, jaké by mohl mít nátlak rodiny důsledky. Matka samozřejmě souhlasila s nutnou

nápravou a ostatním členům rodiny předala potřebné informace. Jsem velmi ráda, že se tento problém podařilo zachytit již v počátku a její řeč se vrátila do přirozeného vývoje.

Povídání obsahovalo kromě běžné konverzace i mnoho cvičení na rozvoj analýzy a syntézy slov, sluchovou a zrakovou paměť a rozvoj dalších komunikačních schopností. Pravidelně jsme vyprávěli pohádky a příběhy, popisovali obrázky. Projevil se velký pokrok, kdy při prvních povídáních Johana odpovídala a popisovala jednoslovně nebo jen v krátkých větách. Postupně Johanka zvládla popisovat plynule, pomocí kratších vět. Důležitý byl také rozvoj motoriky mluvidel. Právě i díky dobré obratnosti jazyka se Johance podařilo vyvodit a zautomatizovat výslovnost hlásek L a R.

V rámci našeho povídání se v prvním pololetí podařilo zautomatizovat výslovnost hlásky L. Ojedinele se vyskytovaly nepřesnosti ve složitějších slovech. To se podařilo odstranit do konce roku. Od dubna jsem povídání zaměřila na zautomatizování hlásky R, kterou se Johaně podařilo vyvodit s klinickou logopedkou.

Na zlepšení komunikačních schopností má zajisté velký podíl i rodina, která naštěstí pochopila, že nemůže na vývoj řeči příliš spěchat. S Johankou doma pravidelně řeč procvičovali, což bylo znatelné na jejich pokrocích. Nyní čeká Johanku plně zautomatizovat hlásku R a vyvodit hlásku Ř. Věřím, že přes prázdniny se ještě určitý pokrok uskuteční. Po prázdninách Johanka nastupuje do první třídy základní školy. Věřím, že zde bude úspěšná.

Výstupy č. 4 - Šimon

Šimonův vývoj probíhal ve všech směrech již od narození bez větších odchylek od běžného vývoje. Ani ve vývoji řeči nenastal zásadní problém. Šimon ve věku pěti let nevládal hlásky R a Ř, což je přiměřené jeho věku. Vzhledem k tomu, že v příštím roce měl Šimon nastoupit do základní školy, domluvili jsme se s rodiči, že je vhodné, abychom se společnými silami pokusili Šimonovu řeč vylepšit.

Pokud by se to do nástupu do základní školy nepodařilo, mohla by špatná řeč vyvolat i další potíže při vzdělávání (hlavně ve čtení a psaní).

Nejprve jsem, stejně jako u ostatních dětí, provedla orientační vyšetření. Poté jsme měli dostatek prostoru k samotnému zlepšení komunikačních schopností. Veškerá cvičení byla zaměřena na výslovnost hlásky R ve všech slovech a její následnou automatizaci. To se během prvního pololetí podařilo. Vyvození hlásky Ř proběhlo v rámci jednoho povídání. Šimon ji okamžitě začal využívat i v běžné řeči.

Velmi mě těší, že se podařilo upravit nedostatky v Šimonově řeči a on může bez problémů nastoupit do základní školy. Šimon je zvědavý a šikovný kluk a věřím, že se mu ve škole bude dařit.

Výstupy č. 5 - Marie

Maruška měla problémy s opožděným vývojem již od narození. Ve většině oblastí se projevily v určitém období nedostatky. Postupně se všechny sledované oblasti zlepšovaly a například v rozvoji motoriky Maruška vývoj úplně dohnala. S řečí se však velké pokroky nedaří. Již před pátým rokem věku byla doporučena odborná logopedická péče, která však rodiče s Maruškou navštívili pouze jednou. Maruška má ztíženou situaci i tím, že maminka je Polka. Rodiče se Marušce z pracovních důvodů příliš nevěnují. Při rozvoji komunikačních schopností je ale spolupráce rodiny a školy nezbytná. Ve školce také často chybí, což s ohledem na její všestranný vývoj není ideální.

Hlavně kvůli špatným komunikačním schopnostem se rodiče na základě doporučení pedagogů MŠ, dětské lékařky i pedagogicko-psychologické poradny rozhodli pro odklad povinné školní docházky. Maruška tak dostala rok navíc, aby vše, především špatnou výslovnost, dohnala. Dle mého názoru však tento rok nebyl využit tak, jak by mohl. Na Marušce jsou totiž dobře zřetelné pokroky v případě, že se jí někdo věnuje a na určitou oblast se zaměří. Během docházky do mateřské školy tomu tak bylo v případě kreslení, počítání, pojmenování barev i v rozvoji hrubé motoriky.

Proto si myslím, že pokud by se rodiče aktivně zapojili při rozvoji řeči, pokroky by musely být výraznější.

Za jeden rok, kdy Maruška sice nepravidelně, ale docházela na naše povídání, se nepodařila její řeč posunout o mnoho dále. Zlepšila se celkově slovní zásoba (aktivní i pasivní). Při popisu obrázku, či vyprávění častěji zařazuje složené věty. Mluvní projev je plynulejší. Ve výslovnosti nadále přetrvává vynechávání nevyvozených hlásek R a Ř. Hlávky C, S, Z a Č, Š, Ž stále zaměňuje, ale v dobře známých slovech je již výslovnost správná. Hlávka L již nedělá Marušce takové potíže, jako na začátku roku. Pokud se na slovo obsahující hlávku L soustředí, vysloví toto slovo správně. Ať se jedná o hlávku L na začátku, ve středu i na konci slova. V běžné řeči však hlávku L stále nevyužívá.

Po prázdninách Maruška nastoupí do první třídy a mně nezbyvá jen než jí přát, aby se jí ve škole líbilo a dařilo. Při zlepšení přístupu rodičů a snaze pedagogů základní školy, by myslím Maruška stále mohla vše dohnat, aby se ve škole netrápila, ale naopak byla úspěšná.

8 Zhodnocení naplnění cílů praktické části bakalářské práce

Hlavním cílem praktické části bakalářské práce bylo popsat možnosti realizace logopedické intervence u skupiny předškolních dětí ve vybrané mateřské škole.

S ohledem na tuto skutečnost bylo nejprve popsáno prostředí vybrané mateřské školy a následně pak blíže specifikováno, jakým způsobem (formy/frekvence atp.) je realizována logopedická intervence s dětmi s narušenou komunikační schopností v dané mateřské škole. Vybraná mateřská škola sídlí v jedné budově společně s jednotřídní základní školou. Rozvoj komunikačních schopností je prováděn pedagogy se všemi dětmi v rámci logopedických chviliek v průběhu dopoledních aktivit v mateřské škole. Logopedické chvilky jsou zaměřeny na rozvoj všech jazykových rovin převážně hromadnou formou s využitím říkadel, písniček či vyprávění příběhů a pohádek. Důležitou součástí jsou i aktivity na rozvoj motoriky mluvidel. Individuální práce s jednotlivými dětmi pak probíhá v odpoledních hodinách v jedné ze tříd základní školy. Děti, které se účastní těchto odpoledních aktivit, mají narušenou komunikační schopnost a byly vyšetřeny klinickou logopedkou. Rozvoj komunikačních schopností vede pedagog, který absolvoval kurz logopedického asistenta. Aktivity jsou cíleně zaměřeny na oblasti, ve kterých mají děti nedostatky. Tento cíl lze považovat za splněný.

K naplnění hlavního cíle praktické části bakalářské práce přispěla i realizace cíle dílčího, v rámci kterého byl mapován rozvoj komunikačních schopností u pěti vybraných dětí závisející na individuální logopedické péči. Tyto děti měly narušenou komunikační schopnost a rodiče daly souhlas k jejich vyšetření logopedem. Dalším důvodem k rozvoji jejich řeči byl předškolní věk těchto dětí a tedy i blížící se nástup do základní školy. Nejprve byla zpracována diagnostika dětí. K osobní a rodinné anamnéze bylo využito pozorování dětí a rozhovoru s rodiči. Diagnostikovány byly děti ve všech oblastech (zrakové a sluchové vnímání, fonemický sluch, hrubá a jemná motorika a motorika mluvidel). Diagnostika však byla hlavně zaměřena na diagnostiku komunikačních schopností. Dílčím cílem praktické části bakalářské práce pak bylo

vyhodnotit individuální pokroky u skupiny dětí ve vybrané mateřské škole, a to v kontextu realizace individuální logopedické péče orientované do prostředí vybrané mateřské školy.

Ačkoli na základě pěti kazuistik nelze vyvozovat obecné závěry, lze konstatovat, že díky individuální logopedické péči došlo k rozvoji komunikačních schopností u všech dětí. Výzkum ukázal, že největších pokroků v rozvoji komunikačních schopností dosáhly děti, které neměly mluvní projev oproti ostatním příliš narušený. Velmi důležitá se ukázala spolupráce rodičů. Pokud rodiče nespolupracují, je situace velmi složitá. Pouze mateřská škola není schopná zajistit nápravu řeči. Tento cíl lze považovat také za splněný (viz demonstrace individuálních pokroků v kapitole 7).

Závěr

Předškolní věk je velmi důležité období ve vývoji každého člověka. V rámci vzdělávání se u dětí zaměřujeme na rozvoj jednotlivých klíčových kompetencí. Jednou z nich je právě kompetence komunikační. Poslední dobou stále přibývá dětí předškolního věku, které mají narušenou komunikační schopnost. Je přitom zřejmé, že komunikace je nezbytnou součástí života a případné vady řeči mohou ovlivňovat kvalitu života i hledání zaměstnání. Je zároveň nezpochybnitelné, že ke správnému a co nejsnazšímu zvládnutí vzdělávání na základní škole je vhodné, aby vady řeči byly odstraněny, pokud možno, ještě před zahájením školním docházky.

Hlavním cílem teoretické části této práce bylo definovat řeč, popsat vývoj dětské řeči a rovněž popsat nejčastější poruchy řeči. U jednotlivých vývojových vad řeči je definována charakteristika, příčiny, důsledky a možnosti reedukace dané vady. Na základě poznatků především z české odborné literatury se ukázalo, že nejčastějším druhem narušené komunikační schopnosti je dyslalie.

Teoretické poznatky byly následně aplikovány v praktické části bakalářské práce. Zde byly popsány možnosti logopedické intervence ve zvolené mateřské škole. Případové studie popisují pět dětí s narušenou komunikační schopností. Nejprve byly uvedeny kazuistiky všech dětí. Dále byly popsány u každého dítěte metody a postupy práce s ním. Závěrem každé z kazuistik pak bylo provedeno shrnutí celoroční logopedické práce s dítětem. Snaha v mateřské škole nebyla u většiny dětí osamocená, současně probíhala i spolupráce s rodiči a většina dětí rovněž pravidelně docházela k odborné klinické logopedce.

Z případových studií vyplynulo, že u většiny dětí došlo na základě shora uvedené spolupráce ke zlepšení jejich komunikačních schopností. Je třeba zdůraznit, že velice důležitou se ukázala spolupráce s rodinou. V případech, kdy rodina spolupracovala a snažila se o zlepšení, pokroky byly mnohem zratelnější.

Pokud se tedy všechny zúčastněné strany snaží dosáhnout stejného cíle, většinou je tato snaha úspěšná a dochází ke správnému rozvoji komunikačních schopností.

Na základě poznatků získaných z práce s dětmi na nápravě narušené komunikační schopnosti bych pedagogickým pracovníkům i rodičům doporučila, aby s dětmi co nejvíce komunikovali. Pravidelně by měla být prováděna logopedická prevence a v případě obtíží, by se s dětmi mělo co nejdříve začít pracovat na nápravě jejich mluvního projevu. Neméně důležitý je pro rozvoj komunikačních schopností i dobrý mluvní vzor. Kromě řeči bychom děti samozřejmě měli podporovat v jejich všestranném rozvoji.

SEZNAM ODBORNÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

AMBROŽOVÁ, Eliška *Malované čtení*. [online]. Pedagogický magazín Předškoláci.cz [cit. 15. 4. 2016] Dostupné z: <http://www.predskolaci.cz/download/predskolaci-cz-elektronicka-kniha-9.pdf>

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina. ŠMARDOVÁ, Vlasta (2007). *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1829-0.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina. ŠMARDOVÁ, Vlasta (2010). *Školní zralost. Co by mělo dítě umět před vstupem do školy?* Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2569-4.

BENDOVÁ, Petra (2014). *Logopedická prevence v MŠ*. Hradec Králové: Gaudeamus ISBN 978-80-7435-491-5.

BENDOVÁ, Petra (2011). *Dítě s narušenou komunikační schopností ve škole*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3853-6.

BENDOVÁ, Petra a kol. (2015). *Základy speciální pedagogiky nejen pro speciální pedagogu*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-422-9

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona (2012). *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3008-0.

DVOŘÁK, Josef (1998). *Logopedický slovník: [terminologický a výkladový]*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum.

HAVLÍČKOVÁ, Jana a EICHLEROVÁ, Ilona (2014). *Logopedické hádanky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0715-3.

HOUSAROVÁ, Blanka a ŠULISTOVÁ, Monika (2011). *Logopedické cvičení*. Kralice na Hané: Computer Media. ISBN: 978-80-7402-103-9.

CHARVÁTOVÁ - KOPICOVÁ, Věra a BOHÁČOVÁ, Šárka (2011). *Šimonovy pracovní listy. Logopedická cvičení II*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0049-9.

JUKLOVÁ, Kateřina a kol. (2015). *Vybrané kapitoly z pedagogiky a psychologie nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-427-4.

KLENKOVÁ, Jiřina (1997). *Kapitoly z logopedie I*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-41-9.

KLENKOVÁ, Jiřina (1998). *Kapitoly z logopedie II a III*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-62-1.

KLENKOVÁ, Jiřina (2006). *Logopedie*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1110-9.

KUTÁLKOVÁ, Dana (1996) *Logopedická prevence. Průvodce vývojem dětské řeči*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-115-0.

KUTÁLKOVÁ, Dana a kol. (1999). *Dyslalie. Metodika reedukace*. Praha: Septima. ISBN 80-7216-100-8.

KUTÁLKOVÁ, Dana (2002). *Opožděný vývoj řeči. Dysfázie*. Praha: Septima. ISBN 80-7216-177-6.

LAŠŤOVKA, Milan (1999). *Poruchy plynulosti řeči*. Dolní Břežany: Scriptorium. ISBN 80-86197-13-1.

LECHTA, Viktor (2002) *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-572-5.

LECHTA, Viktor (2010). *Základy inkluzivní pedagogiky. Dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-679-7.

LECHTA, Viktor, KRÁLIKOVÁ, Barbara (2011). *Když naše dítě nemluví plynule. Koktavost a jiné neplynulosti řeči*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-849-4.

MATĚJČEK, Zdeněk (2011). *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0000-0.

NEUBAUER, Karel (2001). *Logopedie. Učební text pro bakalářské studium speciální pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-098-1.

NEUBAUER, Karel (2014). *Logopedie a surdologopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-500-4.

NOVOTNÁ, Ivana (2009). *Logopedické vymalovánky*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2517-5.

NOVOTNÁ, Ivana (2010). *Logopedická cvičení*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1762-0.

PÁVKOVÁ, Bohdana (2010). *Logopedické pexeso a obrázkové čtení*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2318-8.

PEUTELSCHMIEDOVÁ, Alžběta (2009). *Logopedické poradenství. Příklady a analýzy*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2666-3.

PRŮCHA, Jan (2011). *Dětská řeč a komunikace. Poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3181-0

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 48 s. [cit. 10. 4. 2016]. ISBN 80-87000-00-5. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf

RICE, Marshall a KROLL, Robert (2006). *Stuttering in the Workplace: An Empirical Study of Issues and Challenges*. [online]. 5th Word Congress on Fluency Disorders. [cit. 10.5.2016]. Dostupné z: http://www.slideshare.net/celestialdrive/stuttering-in-the-work-place?src=related_normal&rel=122512

Soukromá klinika LOGO s.r.o. [online]. [cit. 26. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.moje-klinika.cz>

SOVÁK, Miloš (1986). *Logopedie předškolního věku*. Praha: SPN

SYNEK, František (2004). *Říkáme si s dětmi*. Praha: ArchArt. ISBN 80-86638-04-9

ŠKODOVÁ, Eva a JEDLIČKA, Ivan a kol. (2003). *Klinická logopedie*. Praha: Portál ISBN 80-7178-546-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. (2000). *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

VYŠTEJN, Jan (1995). *Dítě a jeho řeč*. Beroun: BAROKO & FOX. ISBN 80-85642-25-5.

III. Přílohy

Příloha č. 1 Diagnostika - pojmy před, za, pod, atd.; výběr odlišného obrázku z řady;
popis obrázku

Příloha č. 2 Diagnostika - hledání odlišných obrázků, tvar na pozadí

Příloha č. 3 Diagnostika - různé úkoly

Příloha č. 4 Logopedické hádanky

Příloha č. 5 Pexeso, bludiště, obrázkové čtení, obrázkové karty

Příloha č. 6 Reprodukce textu

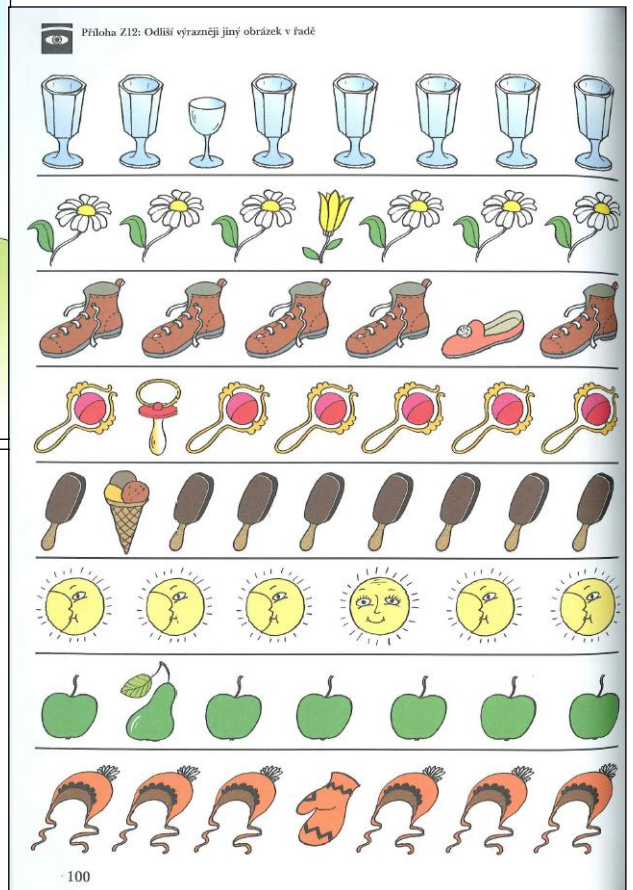
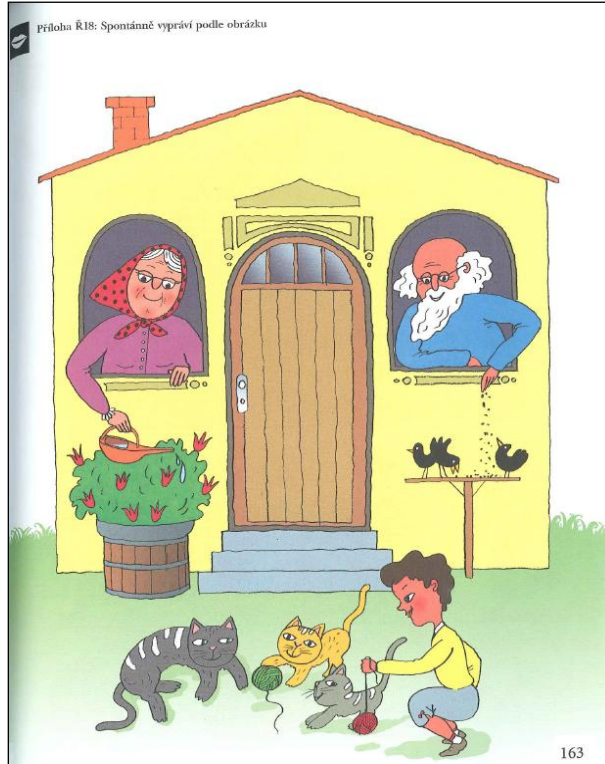
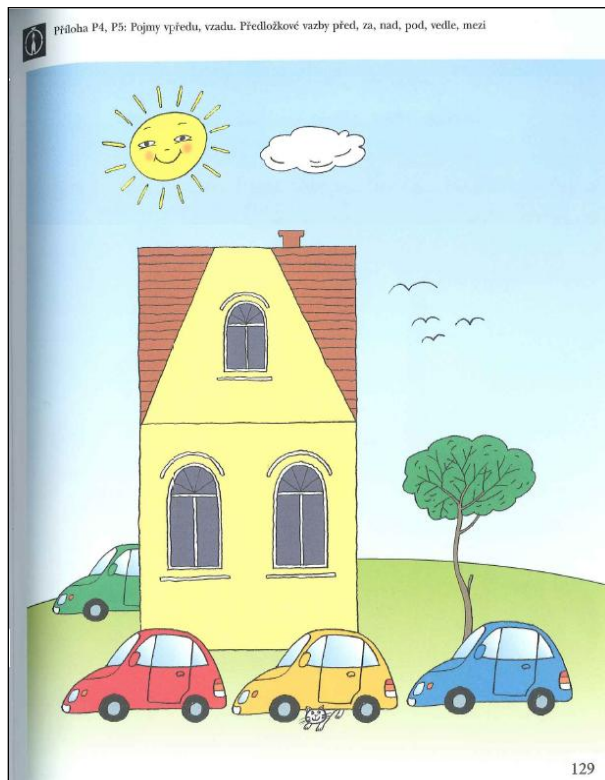
Příloha č. 7 Obrázky pohádek - posloupnost děje

Příloha č. 8 Popis obrázku zaměřený na určitou hlásku

Příloha č. 9 Malované čtení

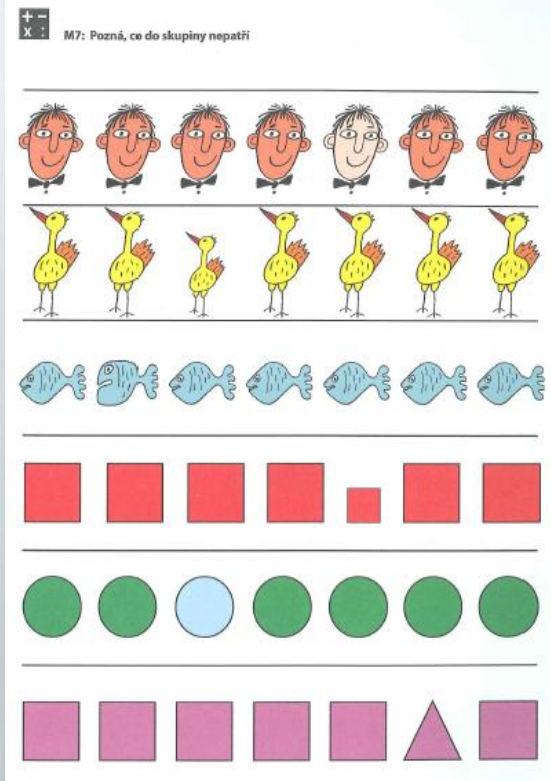
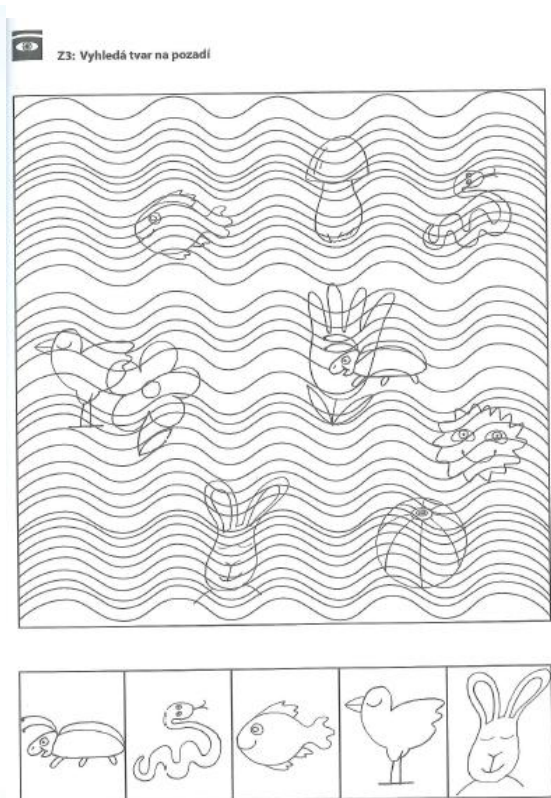
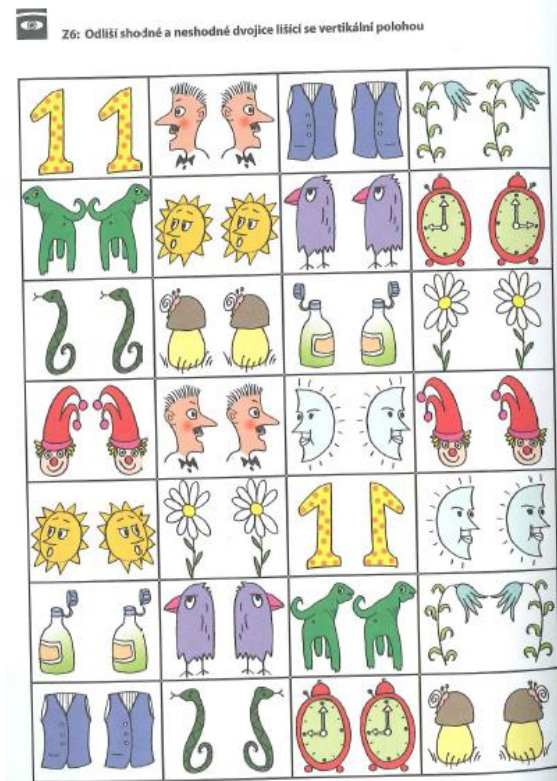
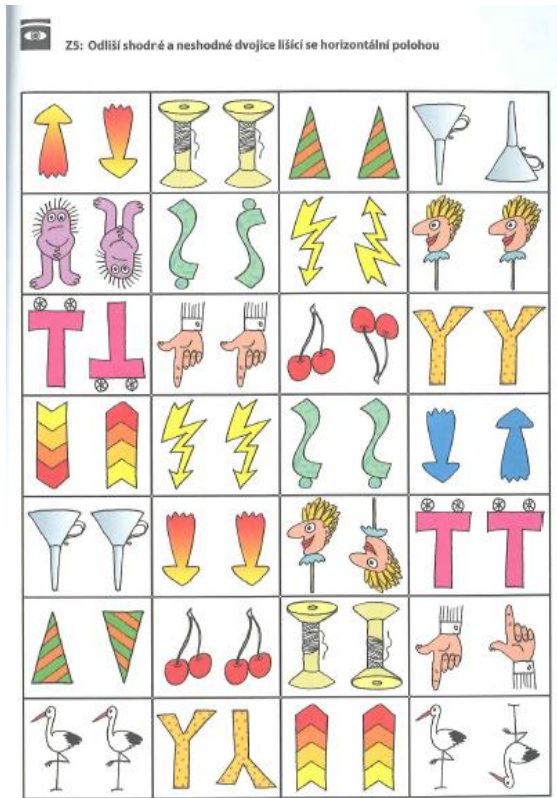
Příloha č. 10 Obrázkové čtení; pexeso

Příloha č. 1

Zdroj: BEDNÁŘOVÁ, Jiřina. ŠMARDOVÁ, Vlasta (2007). *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1829-0.

Příloha č. 2

Zdroj: BEDNÁŘOVÁ, Jiřina. ŠMARDOVÁ, Vlasta (2010). *Školní zralost. Co by mělo dítě umět před vstupem do školy?* Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2569-4.

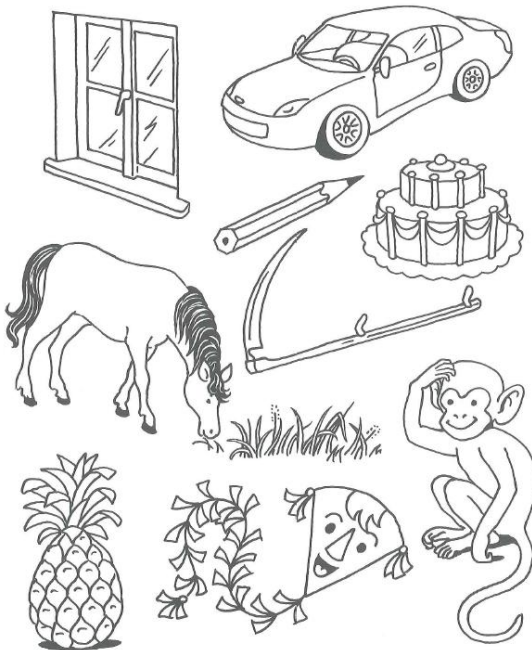
Příloha č. 3

? Tiskařský šotek v každé větě schválně popletl jedno písmenko. Teď jsou věty legrační. Dáš všechno do pořádku? Napovědi ti obrázky.

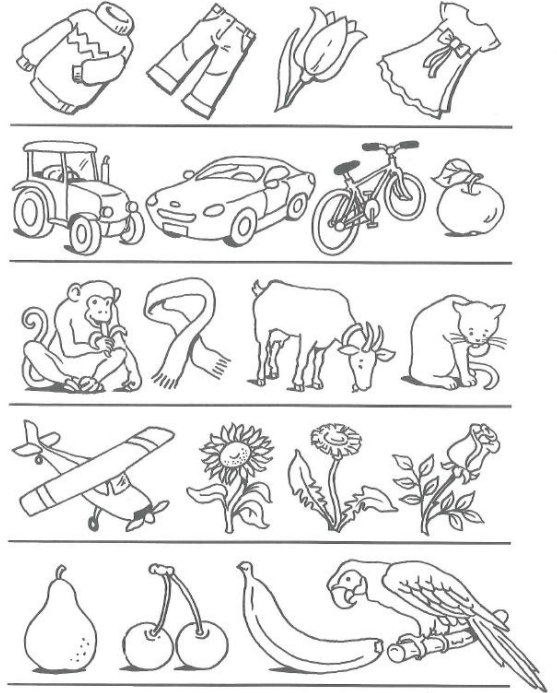

HOLČIČKA MÁ DLOUHÉ KLASY.
NA STŘEŠE MŇOUKÁ ČOČKA.
RYJEME MÍČEM.
PO OBLOZE PLUJE FRAK.
PSI RÁDI OKUSUJÍ MOST.
STRÍLÍME MUŠKOU.
U ŘEKY KUŇKÁ BÁBA.
ZE STROMU PADAJÍ LIŠKY.
NOS ZBAŠTIL ŽÍŽALU.
DO JANY NAPUSTÍME VODU.
V BOUDĚ BYDLÍ LES.

? Vyhledej vždy dvě slova, která začínají na stejnou hlásku. Spoj je tužkou.

? Prohlédni si celou stránku, všechny obrázky pojmenuj a zkus říci jedním slovem, co je v každém řádku. Uvidíš, že se do každého řádku připletl jeden nesprávný obrázek. Urči, který to je a kam patří.

? Vyhledej vždy dvě slova, která se spolu rýmují. Spoj je tužkou.

Zdroj: NOVOTNÁ, Ivana (2009). *Logopedické vymalovánky*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2517-5.

Příloha č. 4

C Š Ž × CS Z

Posvačila Sofča s Kačkou
palačinku se _____.

Zčistajasna u silnice
vykvetly dvě _____.

Zavaž si tkaničku,
uzlík, pak _____.

Ukážeme naši Lence,
jak cvičíme na _____.

53

R ve všech pozicích

Kdo pracuje v červenci?
Komár, klíště, _____.

Až já draka naleznu,
seberu mu _____.

Na bradě a na rtu
Martin má kus _____.

Ruda dělal kotrmelce,
zamotal se do _____.

I ty kluku hromotluku,
ty máš ale tvrdou _____!

L ve všech pozicích

Alíkovi nalámu
malý kousek _____.

Veselou písničku zpívaly
na louce u lesa _____.

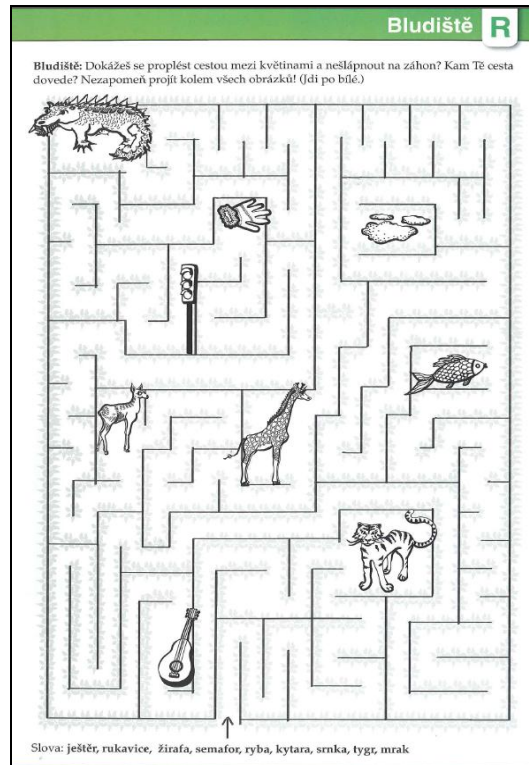
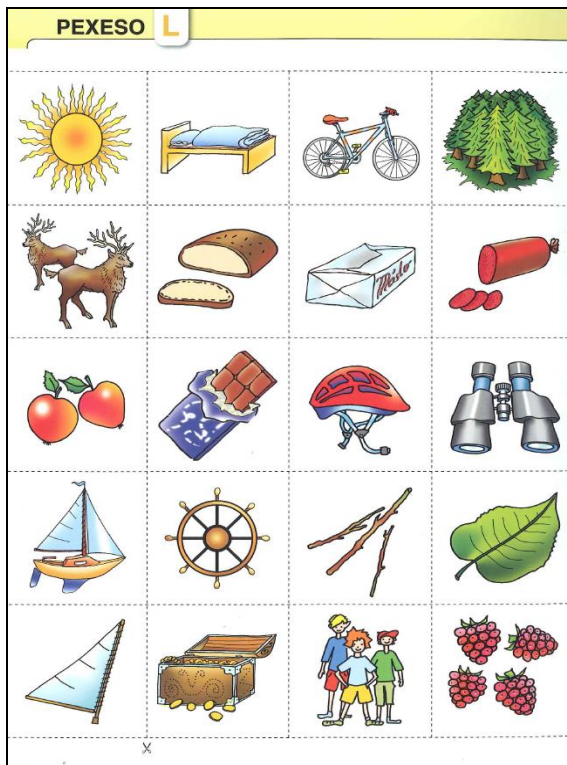
U tety Amálky
voněly _____.

Šel okolo kluk,
měl veliký _____.

62

Zdroj: HAVLÍČKOVÁ, Jana a EICHLEROVÁ, Ilona (2014). *Logopedické hádanky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0715-3.

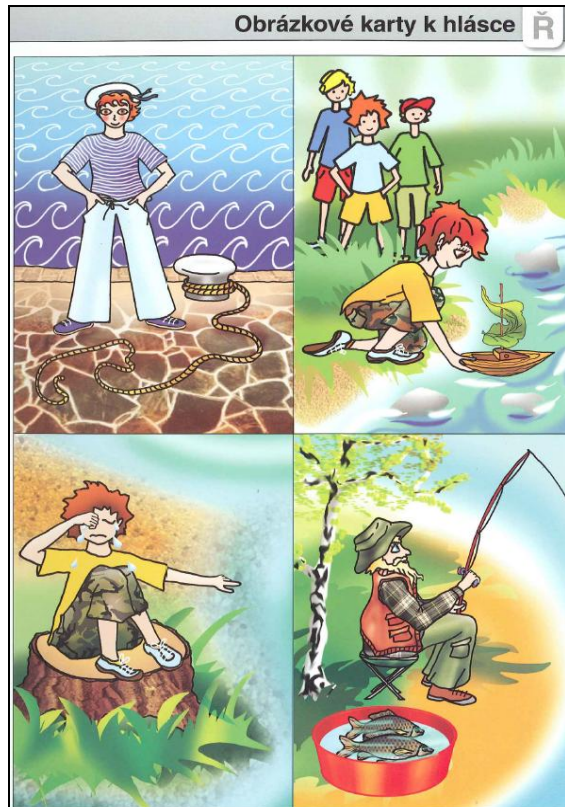
Příloha č. 5

Obrázkové čtení CSZ

Zvířata

z vesnice toho znají spoustu o domácích zvířátkách. Anička a Šimon ještě nikdy nekrmlili nebo . Standa je pozval na . Měl plné práce. Koza se mu zaběhla a na si pochutnávala na a na . Standa ji tahal za provaz, ale koza se nechtěla hnout. Nakonec se mu ji podařilo odtáhnout a přivázat ke kůlu. Společně pak nasypali . Šimon chtěl vidět . Standa mu vysvětlil, že na statku se chovají . Chtěli se jít na ně podívat, ale do cesty se jim postavil rozzuřený . I Standa se ho bál, a tak se děti domluvily, že králíky nakrmí jiný den.

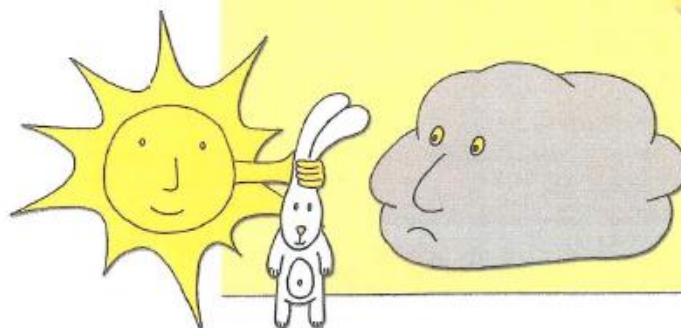

Zdroj:HOUSAROVÁ, Blanka a ŠULISTOVÁ, Monika (2011). *Logopedické cvičení*. Kralice na Hané: Computer Media. ISBN: 978-80-7402-103-9.

Příloha č. 6

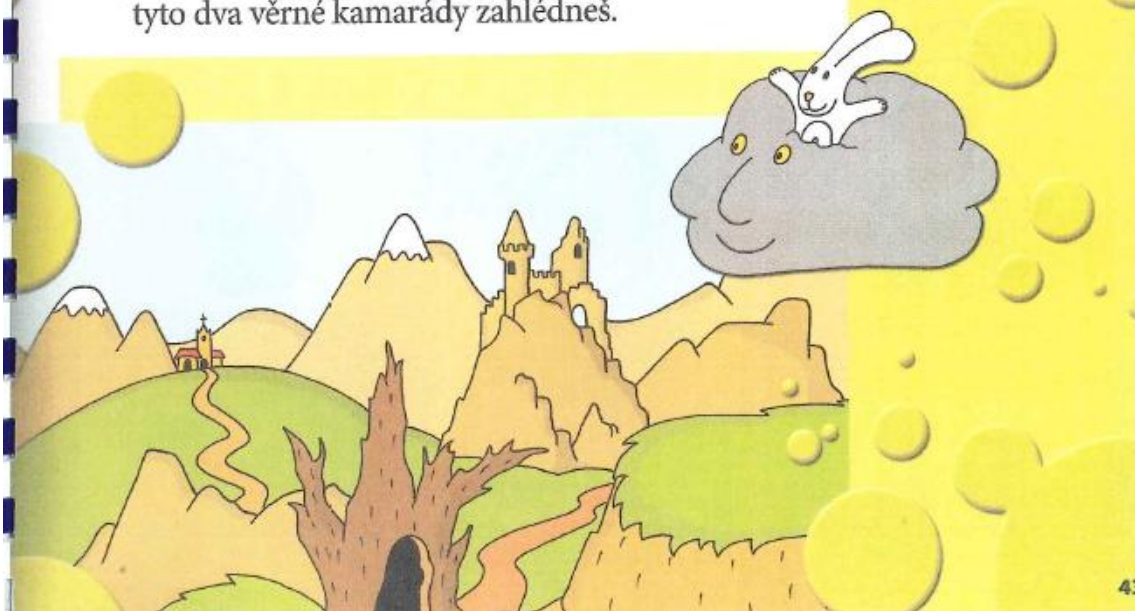
5

Reprodukce textu.

Smutný mrak

Byl jeden mrak. Ten mrak se stále mračil. Jednou ráno plul zamračený mrak po obloze, až potkal slunce. Slunce se na něj krásně usmálo a pravilo: „Mraku, proč se tak škaredě mračíš?“ „Protože nemám žádného kamaráda,“ odpověděl mrak. „Netrap se,“ řeklo slunce, „já ti dám dárek, chceš?“ Mrak se nejprve zdráhal, ale potom souhlasil. A víš, co dostal? Malého bílého králíčka. Králíček se hned zavrtal do mraku jako do pelíšku. Mrak má od té doby nerozlučného kamaráda a už se netrápí a není mrzutý. Plují spolu po obloze tam, kam je vítr zanesl. Až někdy zafouká vítr, podívej se na oblohu a možná tyto dva věrné kamarády zahlédneš.

Zdroj: NOVOTNÁ, Ivana (2010). *Logopedická cvičení*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1762-0

Příloha č. 7

HRNEČKU, VAŘ!

(Podle pohádky D. Fischerové)

1. V jedné vsi žila babička a měla vnučku Bětku. Byly velmi chudé. Jednou musela jít Bětka sama na jahody, aby měly co jíst.

2. Bětka trhá jahody a tu náhle u vody potká cizí babičku, usmívá se trošičku:
„Děvče, nemáš k jídlu třeba lívaneček nebo chleba?“

„Ach, mám veliký hlad!“ povídá cizí babička. Bětka jí dala celý svůj chleba. „Děkuji ti. Protože jsi taková hodná, dám ti tento hrneček. Když ho postavíš na stůl a řekneš: Hrnečku, vař, navaří ti tolik kaše, kolik budeš chtít. Když řekneš: Hrnečku, dost!, hned přestane vařit. Jen nezapomeň, co máš říci!“ připomněla babička a podala Bětce hrneček. Pak zmizela.

3. Když Bětka přišla domů, povídala babičce, co se jí v lese přihodilo. Postavila hrneček na stůl a řekla: „Hrnečku, vař!“ A hned se začala kaše vařit a bylo jí víc a víc.

Hrnek bublá, dudlá, bouří,
poskakuje, syčí, kouří,
je tu kaše hned,
sladká jako med,
dobrá kaše se skořicí,
obě honem vzaly lžíci.

„Hrnečku, dost!“ řekla Bětka a hrneček přestal vařit. Obě si hned sedly a s chutí se najedly.

4. Pak Bětka vzala vajíčka, protože s nimi musela jít do města na trh.

A tak Bětka míří k městu,
usmívá se celou cestu,
prozpěvuje písničku
o kouzelném hrníčku.

5. Zatím babička čekala na Bětku. Čekala, čekala, nemohla se jí dočkat. Měla zase na cosi chuť. Vzala hrneček, dala ho na stůl a řekla: „Hrnečku, vař!“ Kaše se hned začala vařit. Než si vzala babička misku a lžíci, kaše se valila z hrnečku na stůl, se stolu na lavici, s lavice na zem.

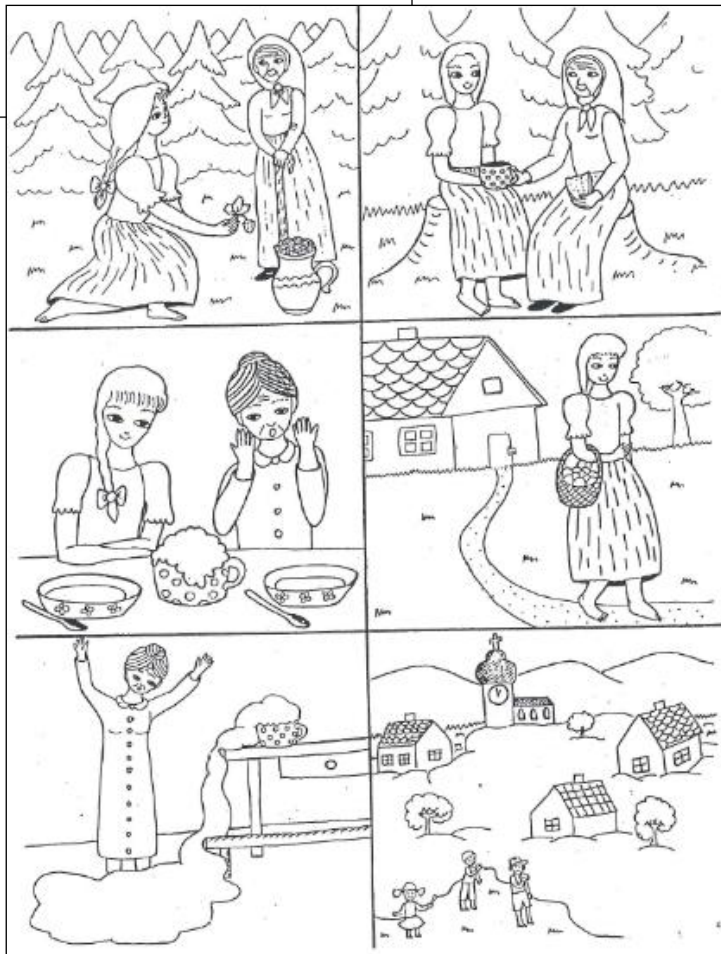
„I pro páňajána!“
Babička je vylekaná.
„Kaše teče! Kde jsi, Běto?
Honem lidí, zastavte to!“

Babička zapomněla, jak má hrnek zastavit. Bědovala, nařikala. Za chvíli tekla kaše dveřmi i oknem ven na silnici.

6. Naštěstí se právě vrátila Bětka a křikla: „Hrnečku, dost!“ Hrneček přestal vařit.

Seběhli se lidé z polí,
dívalí se po okolí,
každý vidí u domu
tuhle sladkou pohromu.

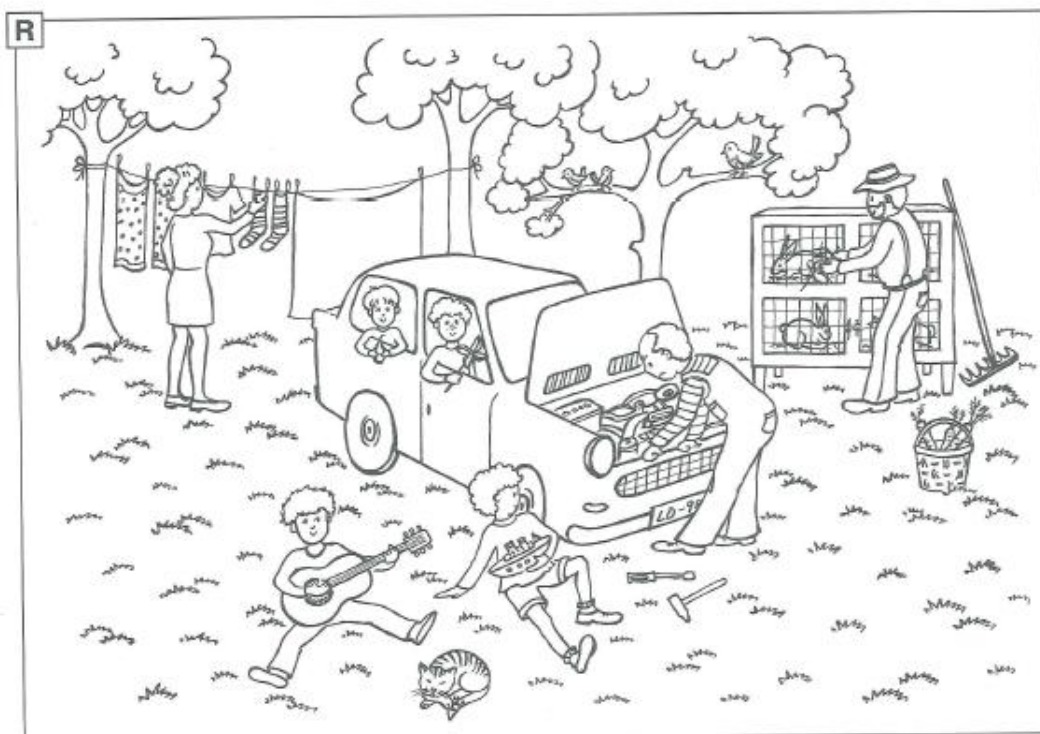
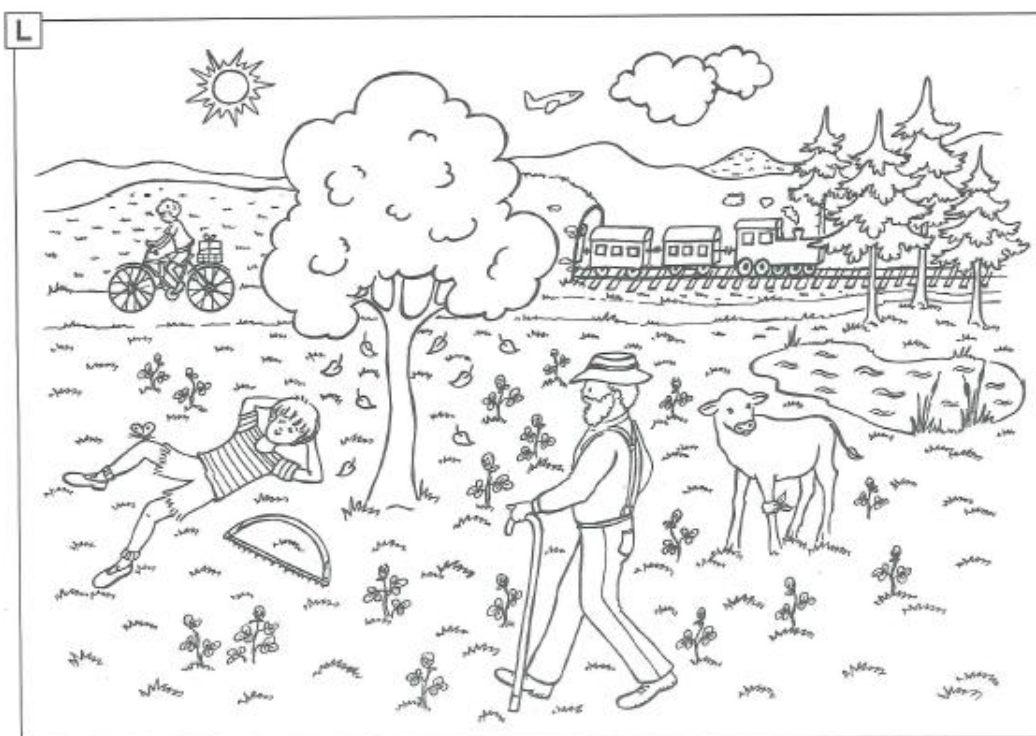
Ve vsi bylo tolik kaše, že lidé nemohli projet po silnici, ale museli se kaši prokousat.

Zdroj: Materiály z kurzu

Logopedický asistent

Příloha č. 8

Zdroj: CHARVÁTOVÁ - KOPICOVÁ, Věra a BOHÁČOVÁ, Šárka (2011). *Šimonovy pracovní listy. Logopedická cvičení II*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0049-9.

Příloha č. 9

Malované čtení **Čtení meduška Míša** (prosíme, co děláme celý den a celý rok)

MALÝ MÍŠA SE KAŽDÉ RÁNO PROBOUZÍ POD . A VÍTE
PROČ? MÍŠA TOTIŽ SPÍ V SE SVÝM KAMARÁDEM,
 DANKEM. DANEK SE V NOCI STRAŠLIVĚ VRTÍ. NEJVÍCE
ZA SVITU . SEM, TAM A ZASE SEM, AŽ MÍŠU
VYŠTOUCHNE VEN. RÁNO, KDYŽ SE DANEK PROBUDÍ, HNED
 MÍŠU HLEDÁ. POSADÍ MÍŠU NA A JDE SE
CHYSTAT DO ŠKOLKY. A TAK MÍŠA SLEDUJE, JAK SE
DANEK CHYSTÁ. NEJPRVE SI SUNDÁ . OBLEČE SI A
 . POTOM ZE SKŘÍNĚ VYTÁHNE A NÁDRADNÍ DO
ŠKOLKY. NAKONEC SI VEZME A JEHO OBLÍBENÝ S
 . MÍŠA DANKA Z DÁLKY POZORUJE, ABY NA NIC
NEZAPOMNĚL. JEDNOU MÍŠU DANEK VZAL I DO ŠKOLKY. PANE
JO, KOLIK TAM BYLO A CO TEPRVE HRAČEK. MÍŠA SE
BÁL, ŽE SE TAM ZTRATÍ. OD TÉ DOBY RADĚJI ČEKÁ NA
DANKA DOMA V . PROTOŽE VÍ, ŽE SI ZA NÍM
DANEK PO OBĚDĚ PŘIJDE HRÁT.

Zdroj: AMBROŽOVÁ, Eliška. [online] *Malované čtení* [cit. 15. 4. 2016] Dostupné z
<http://www.predskolaci.cz/download/predskolaci-cz-elektronicka-kniha-9.pdf>

Příloha č. 10

R

MRAKY

STROMY

ŽIRAFA

ZEBRA

PROUŽKY

TRIKO

PRUHY

Za dávných časů bylo na světě všechno obráceně.

Vítr nefoukal, se líně povalovaly, nepršelo, nerostly a měla krátký krk. Jednou se vítr rozhodl: „Jsem vítr, musím foukat,“ a foukl do . Z se začaly valit proudy vody a přšelo a přšelo. začaly růst a rostly a rostly a natahovala krk.

Od těch dob má žirafa dlouhý krk.

Za dávných časů ani neměla , ale byla velká parádnice. Jednou, když byly v módě a , chtěla si koupit pružované , ale neměla peníze. Uměla si však poradit. Vzala bílé a černou barvou si a nabarvila. si hned oblékla. Protože barva byla ještě mokrá, se na otiskly.

Od těch dob je pružovaná.

KROKODÝL

HROCH

HROCH

VEVERKA

MOCHOMŮRKY

MOCHOMŮRKY

PRINC

PRINC

PRINCEZNA

PRINCEZNA

DRAK

DRAK

LABUŤ

LABUŤ

MRAVENIŠTĚ

MRAVENIŠTĚ

RYBNÍK

RYBNÍK

Zdroj: PÁVKOVÁ, Bohdana (2010). Logopedické pexeso a obrázkové čtení. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2318-8.